

ONLINE JOURNAL OF TECHNOLOGY ADDICTION & CYBERBULLYING

Volume / Cilt : 5

Issue / Sayı : 1

Haziran 2018 / June 2018

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Düzenleme / Administrative Coordinator

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Kapak Tasarımı / Cover Design

Fatih TATLICI

Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

Haberleşme / Information

ojtacjournal@gmail.com

Danışma Kurulu / Advisor Board

Prof. Dr. Ali Paşa Ayas	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak	Ankara University
Prof. Dr. Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Engin Deniz	Yıldız Technical University
Prof. Dr. Erdal Hamarta	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Halil Yurdugül	Hacettepe University
Prof. Dr. Hikmet Yazıcı	Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Metin Pişkin	Ankara University
Prof. Dr. Mustafa Şahin	Karadeniz Teknik University
Prof. Dr. Nurettin Şimşek	Ankara University
Prof. Dr. Özgür Erdur-Baker	Orta Doğu Technical University
Prof. Dr. Selahaddin Ögülmüş	Ankara University
Prof. Dr. Süleyman Sadi Seferoğlu	Hacettepe University
Prof. Dr. Tolga Arıca	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yaşar Özbay	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yavuz Akbulut	Anadolu University
Doç. Dr. Fuat Tanhan	Yüzüncü Yıl University
Doç. Dr. İbrahim Yerlikaya	Adıyaman University
Doç. Dr. Konstantinos Siomos	Hellenic association for the study of internet addiction disorder University of Leicester
Doç. Dr. Monica Whitty	University of Leicester
Doç. Dr. Murat İskender	Sakarya University
Doç. Dr. Mustafa Koç	Sakarya University
Doç. Dr. Mücahit Kağan	Erzincan University
Doç. Dr. Özlem Çakır	Ankara University
Doç. Dr. Selahattin Avşaroğlu	Necmettin Erbakan University
Dr. Öğr. Üyesi Gülden Kaya Uyanık	Sakarya University
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Canan Güngören	Sakarya University

Tarandığı Indexler / Indexed by

- Türk Eğitim İndeksi
- ASOS Index
- Sobiad
- Türk Psikiyatri Dizi
- Index Copernicus
- Scientific Indexing Services
- Arastirmax
- DRJI

9. Sayının Hakemleri / Reviewers of 9's Issue

Prof. Dr. Yavuz AKBULUT	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat TANHAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TAŞ	Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat BOYSAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Okan BİLGİN	Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Seda Çolak	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur DOĞAN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti	1
İnternet Bağımlılığının Aile İlişkilerine Etkisi.....	34
Sakarya'daki Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Eğilimlerinin	53

Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti¹

Emre Cihan ATEŞ², Alper TOKAY³

Öz: Sosyal ağların hayatımıza girmesiyle birlikte, özellikle bireyler ve gruplar arası iletişim alanında yeni bir devir başlamıştır. İletişim alanındaki bu yeni devir, benzer boyutlarda suç ve suçluluk alanında da yaşanmış ve dünya genelinde suç kavramı giderek artış eğilimi göstermiştir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım alışkanlıkları, karşılaşılan suçlar ve suça verdikleri tepkiler analiz edilmiştir. Tanımlayıcı sınıfta olan bu araştırma, 2016 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim gören 409 öğrenci ve Dicle Üniversitesinde öğrenim gören 391 öğrencinin katılımı ile toplamda 800 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma verileri ki-kare (χ^2), tek yönlü ANOVA ve T-testi, yöntemleri ile analiz edilmiştir. Ülkemizdeki üniversite öğrencileri ile bazı farklı ülkelerde yapılan sosyal ağ sitelerinin kullanım oranları mukayese edildiğinde, ülkemizde sosyal ağ sitelerinin kullanımının oransal olarak yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çoğunluğunun sosyal ağların özel hayatlarını deşifre ettiğini (%67,4) ve kişisel bilgilerin çalınmasına neden olacağını düşünmelerine (%63,3) karşın, sosyal ağlarda kişisel bilgilerini çok sık paylaştıkları saptanmıştır. Yapılan bu araştırma ile sosyal ağdaki suç kavramının adli bilimler açısından incelenerek, suç sorununun kökeninin belirlenmesi ve ilgili makamlar tarafından yapılan önleyici ve adli süreçlere katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ağ, suç, siber zorlama, siber mağduriyet

¹ Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalındaki “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağlara İlişkin Tutumlarının Suç ve Suçla Mücadele Açısından Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmasından faydalanılarak yapılmıştır

²Öğr. Gör., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Bölümü, Ankara, emre_cihan_ates@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9550-4532>

³Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Samsun, alper.tokay@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2394-5555>

Use Of Social Network (Media) and Crime Victimization

Abstract: With the introduction of social networks into our lives, a new era has begun, especially in communication between individuals and groups. This new era of communication has also spanned over the area of crime and criminalism in similar dimensions and there is an increase in tendency in crime throughout the world. In this study, the social networking habits of university students, the crimes they encountered, and their reactions have been analyzed. In this descriptive study, a total of 800 students, of which 409 were attending Ondokuz Mayıs University and 391 were studying at Dicle University in 2016. Research data were analyzed with chi-square (χ^2), one-way ANOVA and T-test. When the usage rates of social network sites by university students in our country and those in some different countries are compared, the use of social network sites in our country was found to be relatively high. It has been determined that although most students thought that social networks violated their private life (67,4%) and that it would cause personal information to be stolen (63,3%), it has been found that they have frequently shared personal information on social networks. Analyzing the concept of crime in the social network from the perspective of forensic science and determining the origin of the crime issue was aimed to be contributing to the preventive and judicial processes made by the related authorities.

Keywords: Social networking, crime, cyber bullying, cyber victimization

Giriş

İnsanlar için tarih boyunca avcılıkla başlayan yaşama serüveni, zamana bağlı olarak ortaya çıkan yeniliklerle değişime uğramıştır. Her değişim aynı zamanda insanlığın gelişim sürecini de oluşturarak, yaşam standardında farklılıklar meydana getirmiş ve bununla birlikte ihtiyaçlar, olgular ve anlayışlar da değişerek, en son bilgi toplumu ortaya çıkmıştır (Webster, 2006). Bilgi toplumunda ise özellikle internet kavramının gelişimiyle birlikte zaman ve mekân sınırlamaları ortadan kalkarak, en başta iletişim alanında olmak üzere bir dizi yeni gelişmeler meydana gelmiştir (Hilbert, 2012). Yeni gelişmelerden en büyüğü ise sosyal ağ kavramının doğması olmuştur (Kooti vd., 2012).

Sosyal ağların hayatımıza girmesi, insanlar arası iletişimde bir dönüm noktası kabul edilmiş ve anlık bilgiye ulaşmanın çok daha kolay hale gelmesi sebebiyle hızlı bir değişim sürecinin de başlangıcı sayılmıştır (Sajithra ve Patil, 2013). Örneğin en popüler

uygulamalardan biri olan Facebook isimli sosyal ağ sitesinin, söz konusu değişim sürecinde, 2008 yılının 3'üncü çeyreğinde 100 milyon kullanıcısı varken, 2017 yılının 3'üncü çeyreğinde 2 milyar 72 milyon kullanıcısı olduğu belirlenmiştir (Statistica, Facebook Users Worldwide, 2017).

Toplumsal hayata hızlı bir giriş yapan sosyal ağ kullanımı, bireylere sanal haberleşme ve ihtiyaç duyulan her türlü bilgiye anlık olarak ulaşma yetisi kazandırmıştır. Bu sebeple sosyal ağların hayatımızdaki öneminin artmasına bağlı olarak, internet üzerinden sosyal ağlara ayrılan zaman aralığında da artış olduğu gözlemlenmiştir (Wire, 2011).

Sosyal ağ kullanım sıklığının ve internet üzerinde sosyal ağlara ayrılan zaman aralığının artmasıyla birlikte de birçok konuda suçla karşılaşmış ve sosyal ağların kriminal kullanımı da başlamıştır (Boone, 2011). Sosyal ağda suçla karşı karşıya kalınması, aynı zamanda mağduriyet yaşatabilecek yeni suç kavramlarını da beraberinde getirmiştir.

Yeni suç kavramlarının gelişimi ile birlikte, özellikle son yıllarda sosyal ağ üzerinden işlenen suçlarda artış gözlemlenmiş olup, bu konuda yapılan araştırmalarda da suça konu davranışların daha çok çocuk pornografisi, hakaret ve internet dolandırıcılığı gibi konularda olduğu belirlenmiştir (Gürbüz ve Yalçın, 2015). Bu kapsamda da hemen hemen her yaş aralığından internet kullanıcısının üye olduğu sosyal ağlarda meydana gelebilecek suçların da araştırılması, mevcut toplum düzeninin ikamesi ve hatta kalitesinin artırılması adına daha bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Bu kapsamda, yapılan bu çalışma ile sosyal ağları en çok kullanan yaş aralığı içinde, bilinç düzeyi en yüksek kesim olan üniversite öğrencilerinin sosyal ağlara ilişkin tutumları, suç algıları ve suç mağduru olma durumları ile suça karşı reaksiyonlarını birlikte ortaya koyarak, sosyal ağdaki suç kavramlarının adli bilimler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Sosyal ağ kullanımı ve suç mağduriyeti konulu araştırma ile ilgili, araştırmanın amacı ve önemi, örneklem ve sınırlılıklar ile veri toplama tekniği ve aracı alt başlıklar halinde belirtilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal ağların sosyalleşme platformu olarak görülmesi ve gün geçtikçe yaygınlaşması ile birlikte, sosyal ağ kullanımı, sosyal ağlarda ne tür suçlarla karşılaşıldığı ve karşılaşılan suçlara verilen tepkilerin araştırılması çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda sosyal ağlarda en çok karşı karşıya kalınan suçların tespit edilmesi, suçla karşı karşıya kalanların suça karşı verdikleri tepkilerin ölçülmesi ve böylelikle sosyal ağdaki suç kavramının, adli bilimler açısından incelenmesi çalışma kapsamında amaçlanmıştır.

Her seviyede kullanıcının uzmanlık bilgisine sahip olmadan da rahatlıkla kullanabileceği, içerik oluşturabileceği ve kendini ifade edebileceği sosyal medya ortam ve araçlarının demokrasiye katkı açısından da önemi büyüktür. İçeriğini kullanıcının belirlediği sosyal medya, basın-yayın sektörü açısından da önemi gittikçe artan bir kavram haline gelmektedir. Bu sebepten ülkemizde henüz yeteri kadar akademik çalışmaya konu olmayan sosyal medya kavramının araştırma için önem arz ettiği değerlendirilmekte olup, özellikle de suç algısı, suça tepki ve yasal düzenlemeler boyutunda çok araştırmanın yapılmadığı dikkat çekmektedir. Yapılan bazı literatür çalışmaları incelendiğinde;

- Dal ve Dal (2014) tarafından, bireylerin sosyal ağ sitelerini kullanım alışkanlıklarını incelemek, kişilik özelliklerinin bireylerin sosyal ağ sitesi kullanımı ile ilişkisini koyulması amacıyla çalışma yapıldığı,

- Tektaş (2014) üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım zamanları ile sosyal ağlara bakış açılarının analiz edildiği, Diker ve Uçar (2016) ile Usluel vd. tarafından (2014) yapılan çalışmalarda ise öğrencilerinin sosyal ağları kullanım amaçlarının detaylı olarak incelendiği,

- Tanrıkulu vd. tarafından (2013), siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması yapıldığı, yine Aktan ve Çakmak (2015) tarafından ise siber zorbalık duyarlılık düzeyini ölçmeye ilişkin bir araştırma yapıldığı,

- Yalçın ve Gürbüz (2015) tarafından ise facebook özelinde karşılaşılan suçların anket yöntemi ile tespit edilmeye çalışıldığı, Çalıcı (2011) tarafından yine facebook özelinde suç farkındalığına ilişkin çalışma yapıldığı belirlenmiştir.

Bu kapsamda belirtilen literatür araştırmalarına bakıldığında, sosyal medya kullanım oranları, sosyal medya tercihleri ve benzeri araştırmalara rastlanmakta olup, özellikle suç ve sosyal ağ üzerine üniversite öğrencilerinin durumunu irdelemeye yönelik yeterince araştırmaya rastlanmamaktadır. Suça konu yapılan çalışmaların ise çoğunluğu facebook özelini kapsamaktadır.

Yapılan bu çalışma üniversite öğrencilerinin sosyal ağlarda suçla karşılaşma ve suça karşı tepkilerinin incelenerek, suç ve suçla mücadele açısından sosyal ağları inceleyen, alanındaki öncü çalışma olmakla birlikte, kolluk kuvvetlerinin suçla mücadeleye ilişkin alabileceği proaktif önlemler ile sosyal ağların suç ihtiva eden tehlikeli yönü konusunda fikir vermektedir.

Örnekleminin Belirlenmesi ve Sınırlılığı

Sosyal ağ kullanımının en yoğun olduğu üniversite öğrencilerinin ülkemizde sosyal ağ ortamında karşılaşılan suç tabir ettiğimiz hususlarda öncelikli sorunları ve farkındalık durumlarını belirlemek ve mevcut durumun bir fotoğrafını çekebilmek amacıyla çalışmanın kapsamı üniversite öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma evrenini Dicle ve Ondokuz Mayıs Üniversitesinde lisans düzeyinde eğitim gören (Uzaktan eğitim ve pedagojik formasyon eğitimi hariç) 79989 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, evrende tam sayım gerçekleştirmek yerine örnekleme sečilmesi yoluna gidilmiş, örnekleme yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kota (amaçsal) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneklemini ise, iki üniversitede de ortak isimle anılan ve en fazla öğrenci sayısı sahip beř fakülteadaki lisans düzeyinde eğitim veren mühendislik fakültesi, eğitim fakültesi, hukuk fakültesi, eğitim fakültesi ile iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinden ankete katılım sağlayanlar oluşturmaktadır. Örneklemin %95 güven düzeyine göre en az 383 katılımcıdan oluşması gerekmektedir. Bu çalışmada da evreni oluşturan fakültelerin öğrenci sayılarına (kotalara) orantılı biçimde toplam 835 anket gönderilmiştir. Sahaya gönderilerin anketlerden yalnız 800 tanesi veri analizine uygun bir biçimde geri dönmüş ve araştırmanın analizleri anketlerden elde edilen veriler üzerinde SPSS 17.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Anket alışması yapılarak, değerleri analiz edilen bu araştırma, bilgilerin sağlanması ve kullanılması yönünden tanımlayıcı/keşfedici ve ampirik araştırma sınıfına girmektedir. Araştırmada hem birincil hem de ikincil veriler bir arada kullanılmıştır. Konu ile ilgili literatür taraması yapılarak ikincil kaynaklardan kavramsal bilgiler toplanmış ve daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tekniğinden istifade edilmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı beş bölümden oluşmakta olup;

- Birinci bölüm, temel kişisel bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanan sorulardan oluşmakta,

- İkinci bölüm, katılımcının sosyal ağ kullanım durumu hakkında sorulardan oluşmakta olup, bu bölümde internet ve sosyal ağ kullanım süreleri ile sosyal hesabını kendi ismiyle kullanıp kullanmadığı başta olmak üzere sosyal ağda neler paylaştığı ve ne amaçla kullandığı durumu sorgulanmakta,

- Üçüncü bölüm, siber zorbalık ölçeğine ilişkin ifadelerden oluşmakta olup, “Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği” Tanrıkuu vd. (2013) tarafından geliştirilmiştir. İlk olarak 15 madde şeklinde tasarlanan ölçekte ilk uygulama sonrasında bazı maddeler ölçekten çıkarılmış (Tanrıkuu vd., 2013) ve 13 maddeden ve tek faktörden oluşan siber zorbalık duyarlılık ölçeği oluşturulmuştur. Tanrıkuu vd. (2013) tarafından yapılan faktör analizinde, ölçeğin toplam varyansın %46.65’ini açıklayan bir yapı olduğu, ortaya çıkan bu yapı için doğrulamayı faktör analizinin ve uyum değerlerinin modeli doğruladığı belirlenmiştir (Ki-kare $\chi^2/sd= 3,220$, RMSEA= .082). Ölme şekli olarak, 3’lü şekilde puanlanan ölçek evet, bazen ve hayır seçeneklerinden oluşmaktadır. Maddelerden ve ölçekten yüksek puan almak siber zorbalık duyarlılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Tanrıkuu vd., 2013) ve ayrıca bu kapsamda Aktan ve akmak (2015) tarafından yapılan “Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma” isimli çalışma ile siber zorbalık ölçeği ile uygulama yaparak, sosyal medyada suçla karşılaşma ve suça maruz kalma konularına değinilmiş ve testin güvenilirliği bu suretle bir kez daha teyit edilmiştir. Belirtilen bölümde yer alan siber zorbalık ölçeği de, sosyal ağda

üniversite öğrencilerinin suça maruz kalma durumunu yansıtacak sorulardan oluşmakta,

- Dördüncü bölüm ise literatür taraması neticesinde, suça karşılaşma oranını ve suça karşı reaksiyonu değerlendirmek maksatlı özellikle Yalçın ve Gürbüz (2015) tarafından, "Sosyal Ağlarda İşlenen Suçlar, Facebook Sosyal Ağı Örneği" isimli çalışma, Kaya (2015) tarafından, "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali" isimli çalışma ve Çalıcı (2011) tarafından, "Sosyal Ağlarda Suç Farkındalığı: Facebook Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışması başta olmak üzere daha önce literatürde tespit edilen çalışmalar da baz alınarak hazırlanan evet ve hayır cevapları içeren bazı sorulardan oluşmakta,

- Beşinci bölümde yine özellikle Yalçın ve Gürbüz (2015) tarafından "Sosyal Ağlarda İşlenen Suçlar, Facebook Sosyal Ağı Örneği" isimli çalışma, Kaya (2015) tarafından, "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali" isimli çalışma ve Çalıcı (2011) tarafından, "Sosyal Ağlarda Suç Farkındalığı: Facebook Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışması başta olmak üzere daha önce literatürde tespit edilen çalışmalar da baz alınarak hazırlanan bazı ifadelerden oluşmaktadır. Cevaplar "katılıyorum, fikrim yok ve katılmıyorum" şeklinde üçlü olarak hazırlanmıştır.

Yapılan araştırma kapsamında ilgili üniversite öğrencileri tabakalı amaçsal (Kota) örnekleme yöntemi ile belirlenerek, benzer bir araştırma olmaması nedeniyle, anket sorularından herhangi birine cevap verme oranı 0,5 olarak alınmıştır. Anket sorularındaki cevapların heterojen bir dağılım gösterdiği varsayımı altında varyans $\sigma^2=0,25$ olarak alınmıştır. Anketteki değerler %95 güven olasılığı üzerinden analiz edilmiştir. Değerlendirme için Ondokuz Mayıs Üniversitesinden etik kurul izni alınmaya müteakip, Dicle ve Ondokuz Mayıs Üniversitelerinden de anketi uygulamaya yönelik izin alınmış ve yüz yüze anket yöntemi kullanılarak, üniversite öğrencilerinin sosyal ağlara ilişkin tutumları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım ve suç mağduriyetlerini konu alan araştırma kapsamında, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi öğrencilerinden

oluşan araştırma evrenindeki örnekleme ilişkin veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Evren ve Örnekleme İlişkin Veriler

Araştırmaya İlişkin Veriler	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Dicle Üniversitesi	Örnekleme Bütünü
Öğrenci Sayıları	46447	33542	79989
Elde Edilen Örnekleme	409	391	800
Örneklemin Ana Kütleli Temsil Oranı	%0,88	%1,16	%1,00
Örnekleme içindeki Ağırlık Oranları	%51,12	%48,88	%100

Araştırma kapsamındaki anket uygulaması, 353’ü erkek (%44,13) ve 447’si kadın (%55,87) olmak üzere toplam 800 katılımcıya uygulanmış olup, Tablo 1’de gösterildiği üzere, Ondokuz Mayıs Üniversitesi bazında katılım sağlayan 409 kişi araştırma evreninin %51,12’si ve Dicle Üniversitesi bazında katılım sağlayan 391 kişi ise araştırma evreninin %48,88’ini oluşturmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Dağılımı

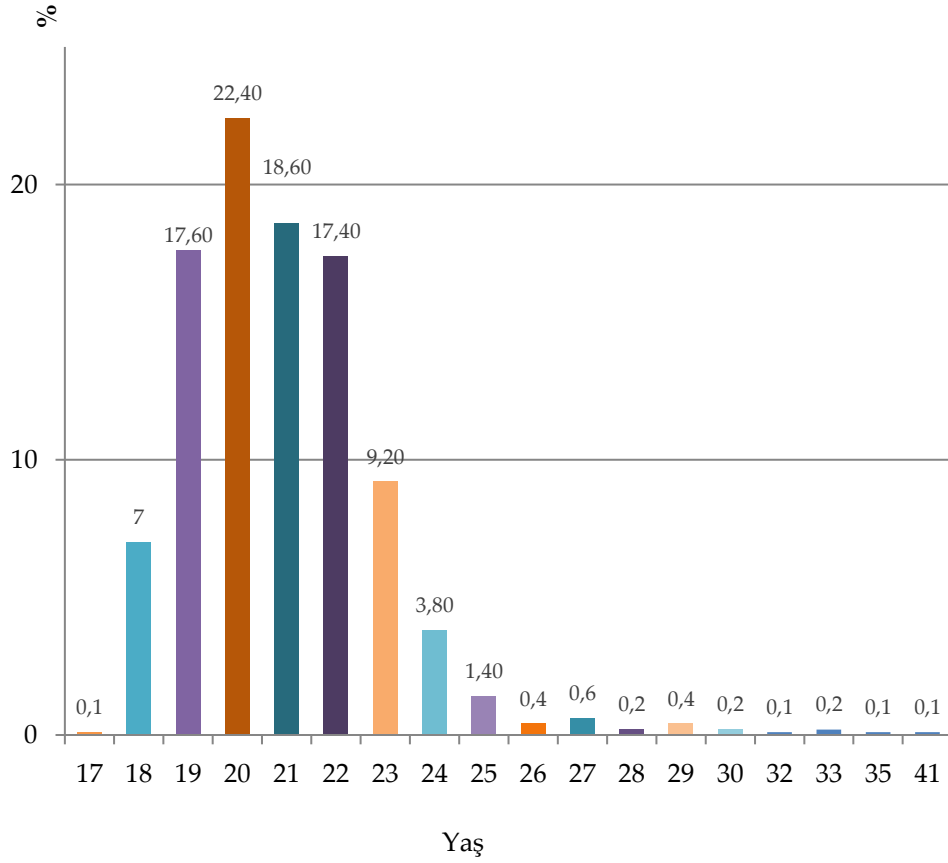
Fakülte	n	%
Mühendislik Fakültesi	180	22,50
Eğitim Fakültesi	283	35,37
Hukuk Fakültesi	75	9,37
İlahiyat Fakültesi	171	21,37
İktisadi ve İdari Bil. Fakültesi	91	11,37

Araştırmanın ana kütleli öğrencileri Ondokuz Mayıs ve Dicle Üniversitesi öğrencileri olup, farklılıkları daha iyi analiz edebilmek ve ana kütleli en iyi temsil etmek için katılımcıların seçilebileceği iki üniversitede de ortak isimle anılan en fazla öğrenci sayısı olan lisans düzeyinde eğitim veren beş fakülteden Tablo 2’de belirtildiği üzere araştırmaya katılanların, %22,50’si mühendislik fakültesi, %35,37’si eğitim fakültesi, %9,37’si hukuk fakültesi, %21,37’si eğitim fakültesi ve %11,37’si iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf	n	%
1.Sınıf	173	21,6
2.Sınıf	206	25,8
3.Sınıf	199	24,9
4.Sınıf	222	27,8

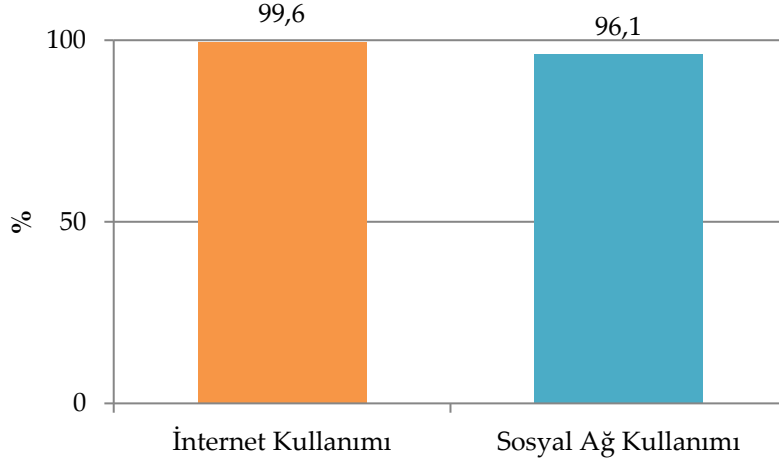
Tablo 3’de belirtildiği üzere de ankette geçerli öğrenci evreninin %21,6’sı 1.sınıf, %25,8’i 2.sınıf, %24,9’u 3.sınıf ve %27,8’i 4.sınıf düzeyinde lisans eğitimi gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Şekil 1. Yaş Bazında Katılımcıların Yüzdesel Dağılımı

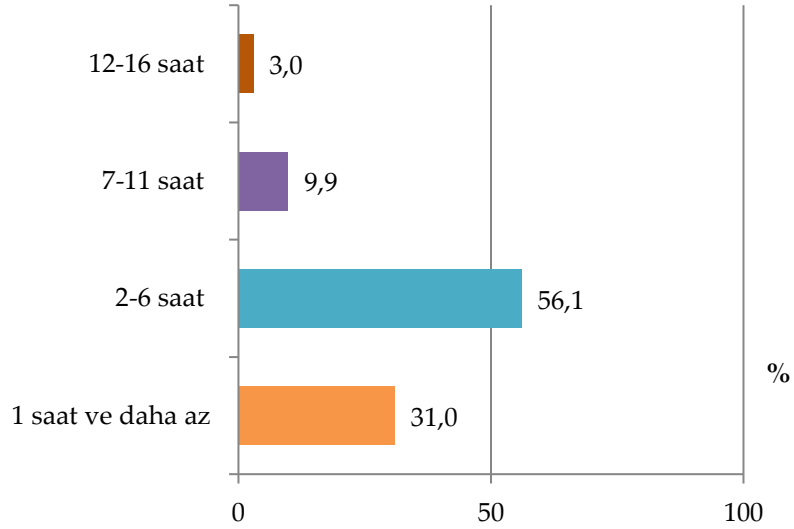
Katılımcıların yaş aralıkları Şekil 1’de görüldüğü üzere 17-41 yaşları arasında değişmekte olup, %96’lık (n:768) oranın 18-24 yaş arası öğrencilerden oluştuğu belirlenmiştir.

Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti

Şekil 2. İnternet ve Sosyal Ağ Kullanım Oranları

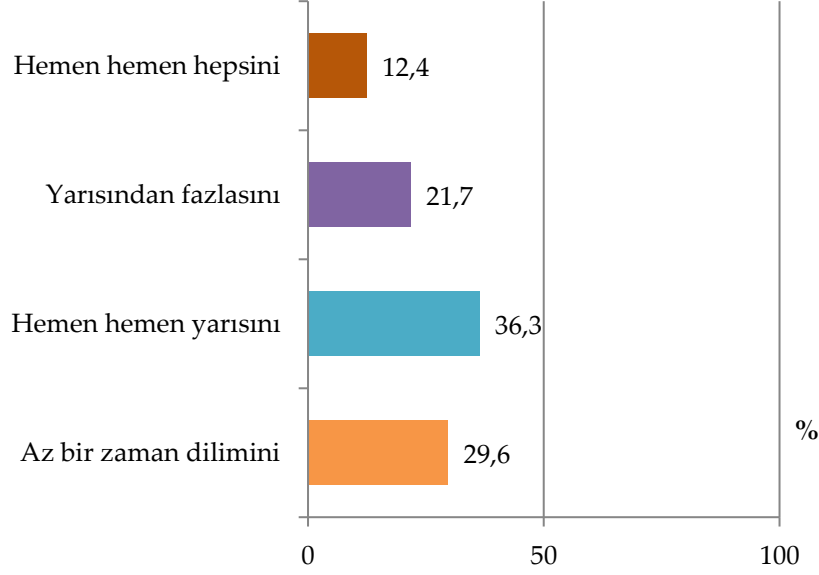
Anket çalışması kapsamında katılımcıların %99,6'sı (n:797) interneti kullandığını ifade ederken, %96,1'i (n:766) de sosyal ağları kullandığını beyan etmiş olup, söz konusu oransal dağılım Şekil 2'de belirtildiği üzere, internet ve sosyal ağların kullanım yaygınlığını göstermiştir.

Şekil 3. Katılımcıların İnternet Kullanım Zaman Aralığı

Anket çalışmasına katılım sağlayan öğrencilerden oluşan araştırma örnekleminde, Şekil 3'de belirtildiği üzere, internet kullanım zamanı sorulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda %31'inin (n:247) 1 saat veya daha az internet kullandığı, %56,1'inin (n:447)

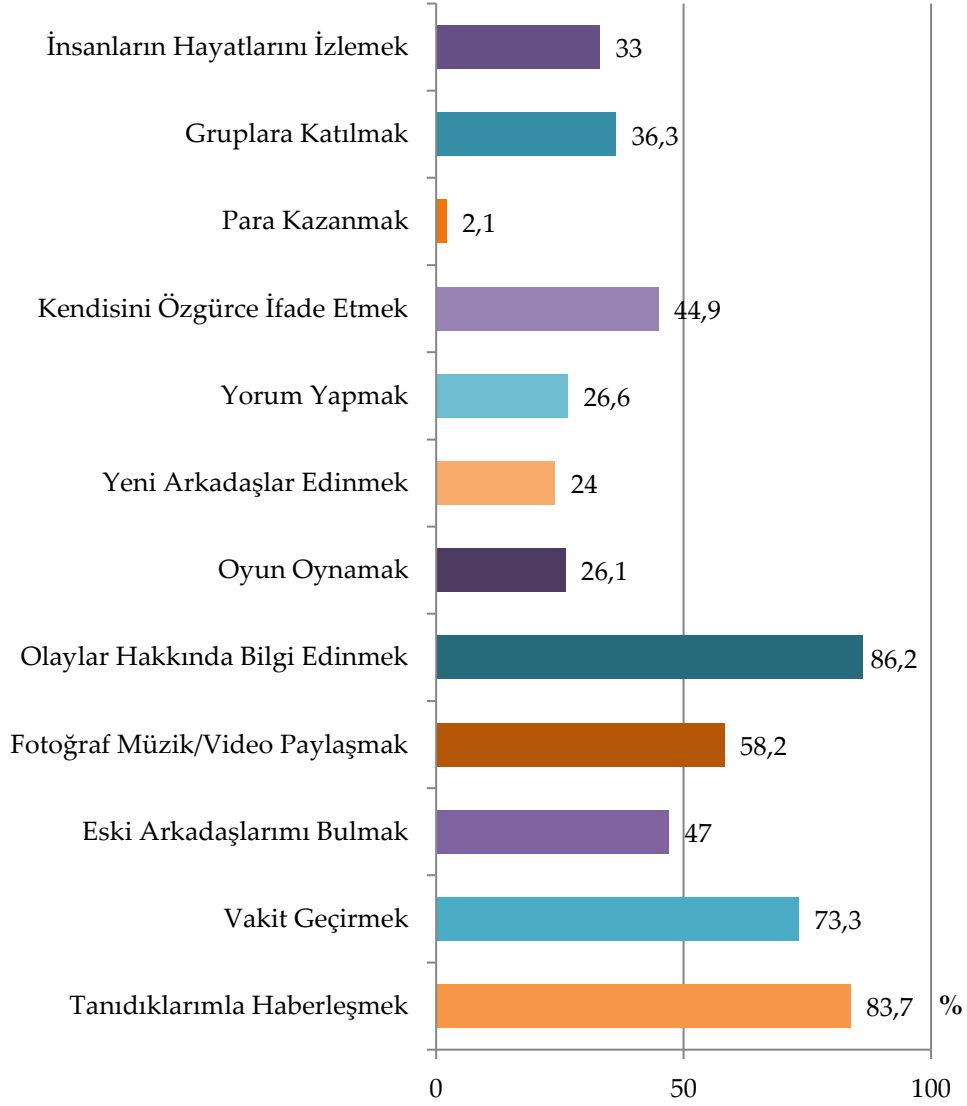
2-6 saat arasında internet kullandığı, %9,9'unun (n:79) 7-11 saat arasında internet kullandığı ve %3'ünün (n:24) 12-16 saat arasında internet kullandığı belirlenmiştir. Analizde %69 oranla katılımcıların çoğunluğunun 2 saat ve üzeri internet kullandığı belirlenmiştir.

Şekil 4. Katılımcıların Sosyal Ağ Kullanım Zaman Aralığı (İnternet Kullanımına Göre)

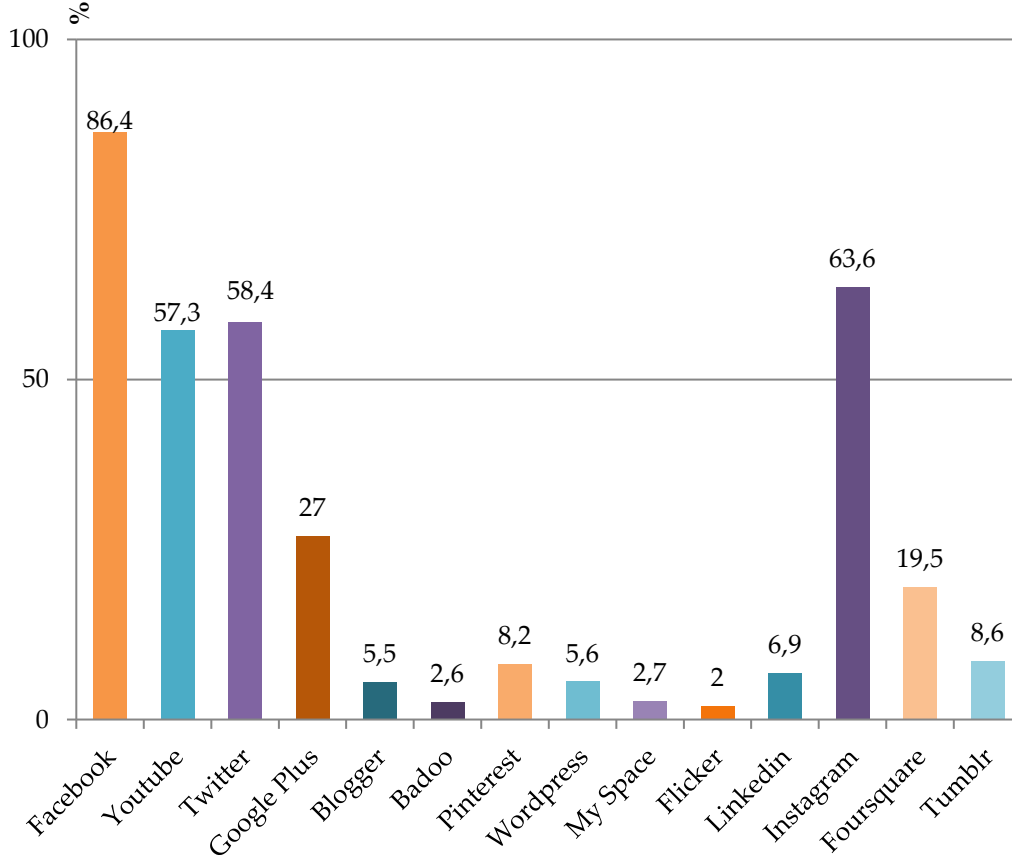
Bu kapsamda ayrıca katılımcıların internet kullanım zaman aralığı baz alınarak nicel ifadelerle Şekil 4'de belirtildiği üzere, internete ayrılan zamanın ne kadarını sosyal ağ-paylaşım sitelerinde geçirdikleri katılımcılara sorulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda %29,6'sının (n:227) internet kullanımının az bir zaman diliminde sosyal ağ kullandığı, %36,3'ünün (n:228) internet kullanımının hemen hemen yarısı zaman diliminde sosyal ağ kullandığı, %21,7'sinin (n:166) internet kullanımının zamanının yarısından fazlası zaman diliminde sosyal ağ kullandığı ve %12,4'ünün (n:95) internet kullanımının zamanının hemen hemen hepsi zaman diliminde sosyal ağ kullandığı belirlenmiştir. Analizde %70,4'lük oranla, katılımcıların çoğunluğunun internet kullanımının hemen hemen yarısı zaman dilimi ile üstü zaman dilimlerinde sosyal ağ kullandığı belirlenmiştir.

Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti

Şekil 5. Sosyal Ağ Kullanım Amaçları

Sosyal ağ kullanım amaçları açısından katılımcılara ait Şekil 5’de belirtildiği üzere cevaplar incelendiğinde; %86,2’si (n:660) güncel olaylar hakkında bilgi edinmek, %83,7’si (n:641) tanıdıklarıyla haberleşmek, %73,3’ü (n:577) vakit geçirmek, %58,2’si (n:446) fotoğraf müzik/video paylaşmak, %47’si (n:360) eski arkadaşlarını bulmak, %44,9’u (n:344) kendini özgürce ifade etmek, %36,3’ü (n:278) sosyal ağlar üzerindeki gruplara katılmak, %33’ü (n:253) diğer insanların hayatlarını izlemek, %26,6’sı (n:204) yorum yapmak, %26,1’i (n:200) sosyal ağ siteleri üzerinden oyun oynamak, %24’ü (n:184) yeni arkadaşlar edinmek, %2,1’i (n:16) para kazanmak amacıyla sosyal ağları kullandıklarını ifade etmiştir.

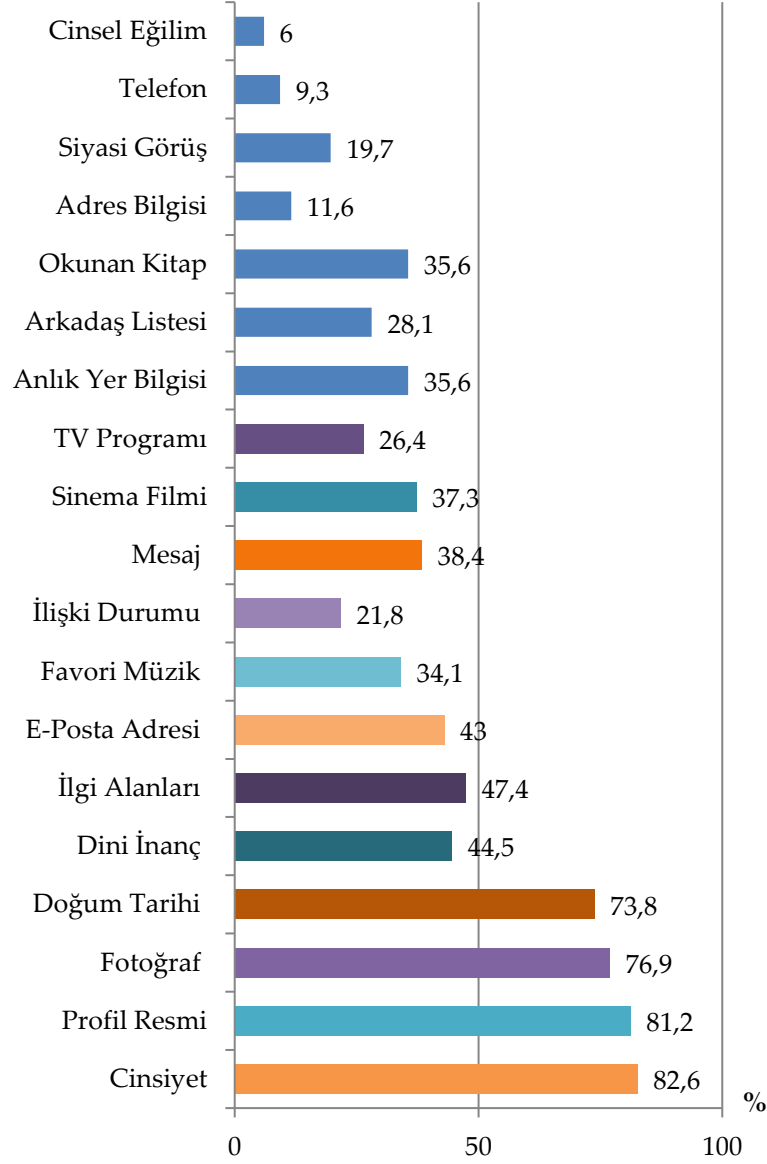

Şekil 6. Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Oranları

Sosyal ağ hesabı kullanan kullanıcılar arasında yapılan analiz kapsamında, şekil 6'da belirtildiği üzere %86,4'lük (n:662) oranıyla en fazla kullanılan sosyal ağın "Facebook" olduğu, katılımcıların %57,3'ünün (n:439) Youtube kullandığı, katılımcıların %58,4'ünün (n:447) Twitter kullandığı, katılımcıların %27'sinin (n:207) Google Plus kullandığı, katılımcıların %5,5'inin (n:42) Blogger kullandığı, katılımcıların %2,6'sının (n:20) Badoo kullandığı, katılımcıların %8,2'sinin (n:63) Pinterest kullandığı, katılımcıların %5,6'sının (n:43) Wordpress kullandığı, katılımcıların %2,7'sinin (n:21) My Space kullandığı, katılımcıların %2'sinin (n:15) Flickr kullandığı, katılımcıların %6,9'unun (n:53) LinkedIn kullandığı, katılımcıların %63,6'sının (n:487) Instagram kullandığı, katılımcıların %19,5'inin (n:149) Foursquare kullandığı ve katılımcıların %8,6'sının (n:66) Tumblr kullandığı tespit edilmiştir. Facebook, Twitter ve Instagram isimli sosyal ağların, üniversite öğrencileri bazında kullanım olarak oldukça yaygın olduğu belirlenmiştir.

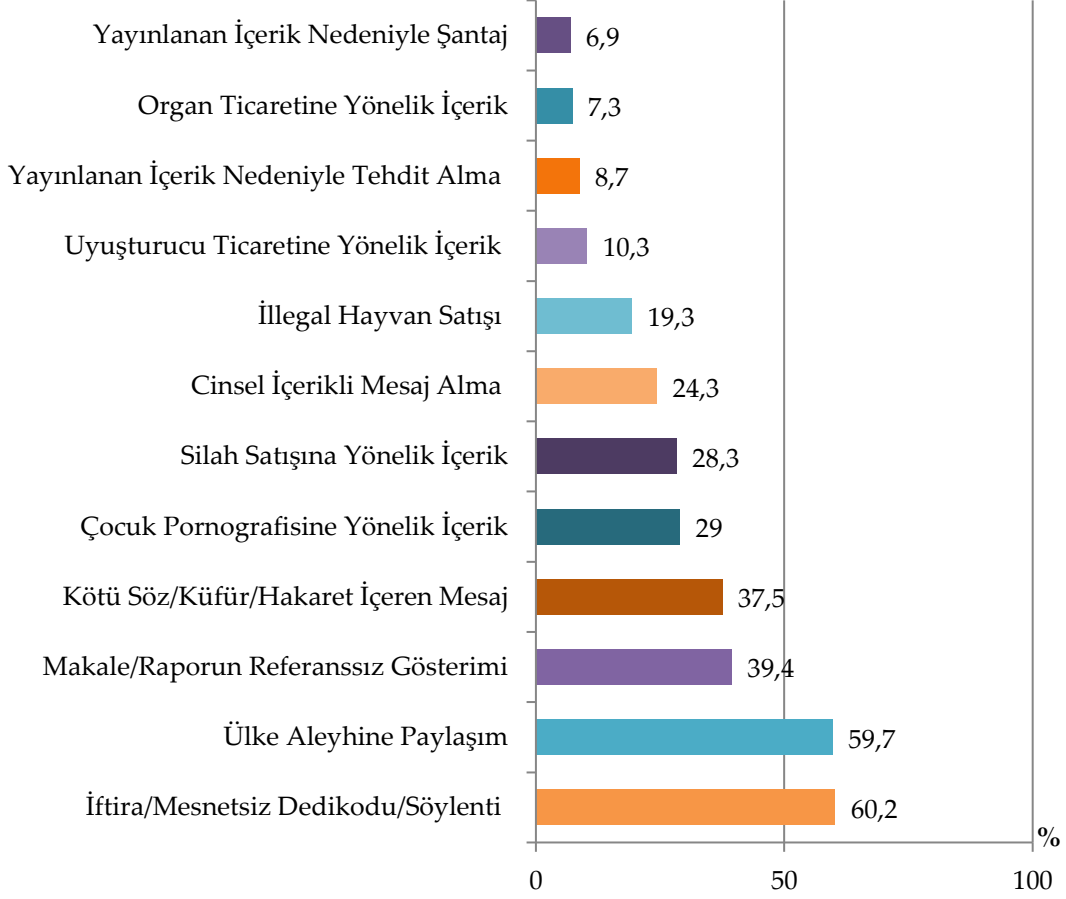
Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti

Şekil 7. Sosyal Ağ Sitelerinde Paylaşılan Bilgiler

Araştırma kapsamında elde edilen değerlere istinaden, şekil 7’de gösterildiği üzere katılımcıların %82,6’sı (n:633) cinsiyet, %81,2’si (n:622) profil resmi, %76,9’u (n:589) fotoğraf, %73,8’i (n:565) doğum tarihi, %47,4’ü (n:363) ilgi alanları, %44,5’i (n:341) dini inanç, %43’ü (n:329) e-posta adresi, %38,4’ü (n:294) mesaj, %37,3’ü (n:286) sinema filmi, %35,6’sı (n:273) okunan kitap, %35,6’sı (n:273) anlık yer bilgisi, %34,1’i (n:261) favori müzik, %28,1’i (n:215) arkadaş listesi, %26,4’ü (n:202) TV programı, %21,8’i (n:167) ilişki durumu, %19,7’si (n:151) siyasi görüş, %11,6’sı (n:89) adres bilgisi, %9,3’ü (71) telefon numarası, %6’sı (n:46) cinsel eğilim bilgilerini sosyal ağ paylaşım sitelerinde paylaştığını ifade etmiştir.

Anket çalışmasına katılım sağlayan araştırma örneklemine, literatür taraması sonucu elde edilen ve konunun araştırılması sırasında merak edilen bir dizi sorular sorulmuş olup, suçla karşılaşma ve suçun mağduru olma kapsamındaki sorulara verilen cevaplar Şekil 8’de belirtilmiştir.

Şekil 8. Sosyal Ağ Sitelerinde Karşılaşılan Suçlar

Şekil 8’de belirtildiği üzere katılımcıların;

- %29’unun (n:222) sosyal ağ üzerinden çocuk pornografisine yönelik bir içerikle karşılaştığı,

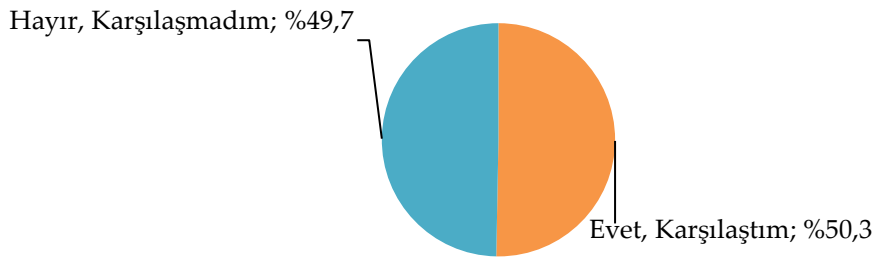
- %28,3’ünün (n:217) sosyal ağ üzerinde silah satışına yönelik bir içerikle karşılaştığı,

- %10,3’ünün (n:79) sosyal ağ üzerinde uyuşturucu ticaretine yönelik bir içerikle karşılaştığı,

- %60,2’sinin (n:461) sosyal ağlar üzerinden iftira, mesnetsiz dedikodu ya da söylentilerle karşılaştığı,

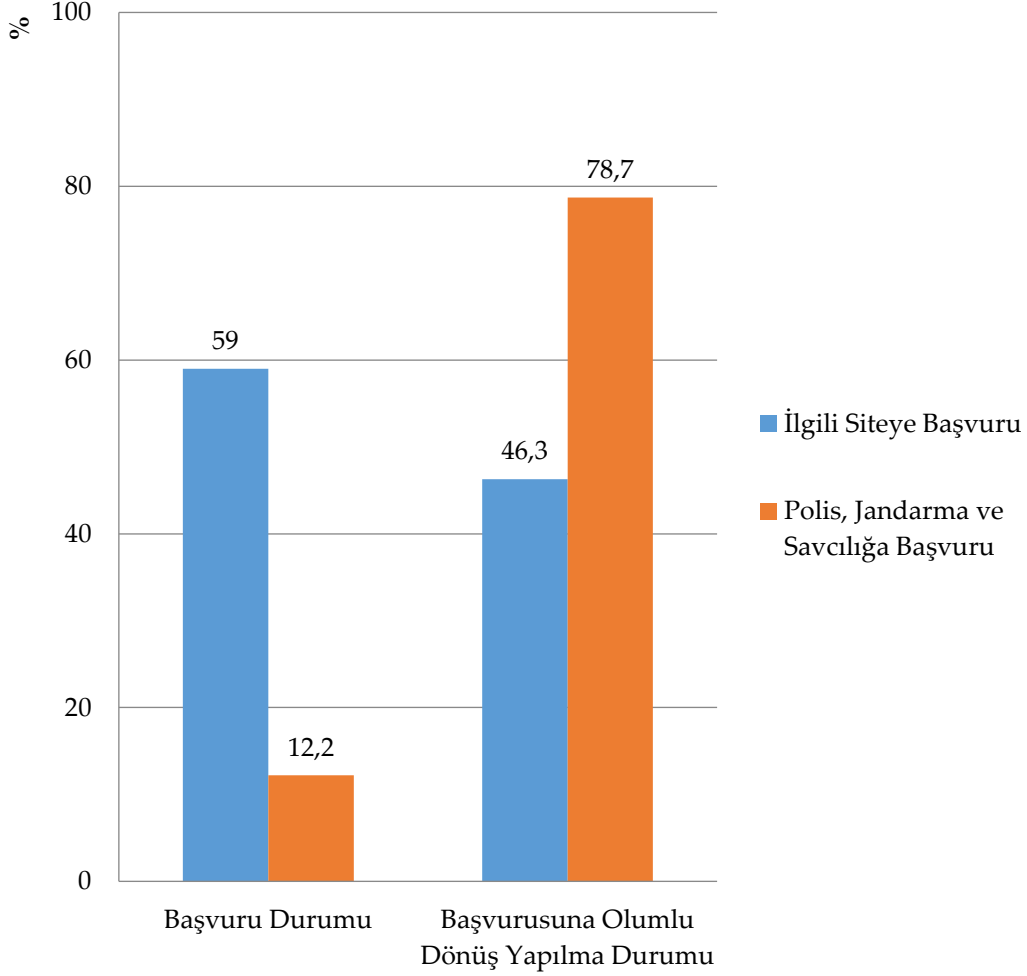
Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti

- %7,3'ünün (n:56) sosyal ağ üzerinden organ ticaretine yönelik bir içerikle karşılaştığı,
- %59,7'sinin (n:457) sosyal ağ üzerinden ülke aleyhine paylaşım yapılmasına ilişkin bir içerikle karşılaştığı,
- %39,4'ünün (n:302) sosyal ağ üzerinden başkasının bir makale ya da raporunun referans gösterilmeden kullanılması durumu ile karşılaştığı,
- %19,3'ünün (n:148) sosyal ağ üzerinden illegal hayvan satışına yönelik bir içerikle karşılaştığı,
- %16,6'sının (n:127) sosyal ağ üzerinde paylaştığı verilerin, birileri tarafından kayıt altına alındığı bir durumla karşılaştığı,
- %24,3'ünün (n:186) sosyal ağ üzerinden kendisine atılan cinsel içerikli bir mesaj aldığı,
- %6,9'unun (n:53) sosyal ağ profilinden yayınladığı bir içeriğin kullanması yoluyla şantaja uğradığı,
- %8,7'sinin (n:67) sosyal ağ profilinden yayınladığı bir içerikten dolayı tehdit edildiği,
- %37,5'inin (n:287) sosyal ağ üzerinden kendisine gönderilen kötü söz, küfür ve hakaret içerikli bir mesajla karşılaştığı saptanmıştır.

Şekil 9. Katılımcıların, Sosyal Ağda Suç Olarak Gördüğü Bir Durumla Karşılaşma Algısı

Anket çalışmasına katılım sağlayan araştırma evreninin, Şekil 9'da görüldüğü üzere %50,3'ünün (n:385) sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaştığını düşündüğü belirlenmiştir.

Şekil 10. Suç Mağdurlarının Tepkileri ve Tepkilerin Sonuçları

Sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaştığını düşünen örneklemin %50,3'lük (n:385) kısmını oluşturan katılımcıların;

- %59'unun (n:227) sosyal ağ üzerinden suçla karşı karşıya gelindiğinde, ilgili siteye içeriği kaldırması için şikâyette bulunduğu,

- Sosyal ağ sitesine içeriği kaldırması için şikâyette bulunanların da, %46,3'ünün (n:105) de başvurusuna olumlu yanıt aldığı,

- %12,2'sinin (n:47) sosyal ağ üzerinden suçla karşı karşıya gelindiğinde, durum hakkında polise, jandarmaya veya ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına başvuruda bulunduğu,

- Sosyal ağ sitesindeki içerikle ilgili, polise, jandarmaya veya ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına başvuruda bulunanların da %78,7'sinin (n:37) başvurusuna olumlu yanıt aldığı Şekil 10'da belirtildiği üzere saptanmıştır.

Tablo 4. Sosyal Ağlara İlişkin Bazı Tutumlar

	Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%
Sosyal ağ üzerinden ırkçı söylemlerle kendimi daha rahat ifade edebiliyorum.	140	18,3	142	18,5	484	63,2
Sosyal ağlar şiddet içerikli davranışlarla daha sık karşılaşmamıza neden olmaktadır.	409	53,4	226	29,5	131	17,1
Sosyal ağ kullanımı, hırsızlık, cinayet, cinsel taciz gibi suçları kolaylaştırmaktadır.	501	65,4	178	23,2	87	11,4
Sosyal ağ kullanmamın kişisel bilgilerimin çalınmasına neden olabileceğini düşünüyorum.	485	63,3	176	23	105	13,7
Sosyal ağlar, özel hayatı deşifre etmektedir.	516	67,4	145	18,9	105	13,7
Sosyal ağ üzerinden yasadışı terör örgütlerinin daha rahat propaganda yapabileceklerini düşünüyorum.	405	52,9	250	32,6	111	14,5

Tablo 4’de belirtildiği üzere sosyal ağ tutumlarına ilişkin sorulan bazı ifadelerde;

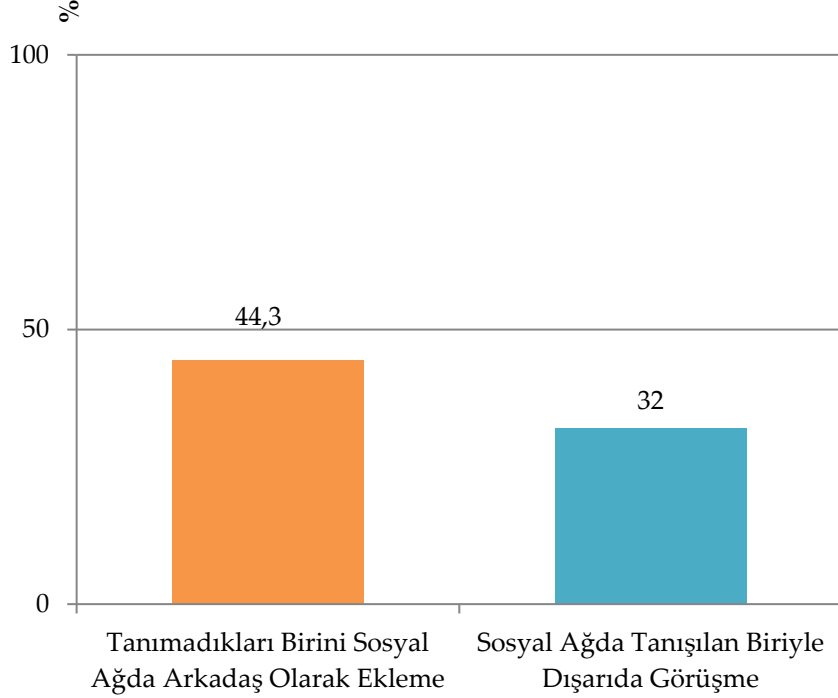
- Katılımcıların %18,3’ünün sosyal ağ üzerinden ırkçı söylemlerle kendisini daha rahat ifade edebildikleri,

- Katılımcıların %53,4’ünün sosyal ağ kullanımı nedeniyle şiddet içerikli davranışlarla daha sık karşılaştıkları,

- Katılımcıların %65,2’sinin sosyal ağ kullanımının hırsızlık, cinayet, cinsel taciz gibi suçları kolaylaştırdığı,

- Katılımcıların %63,3’ünün sosyal ağ kullanımının kişisel bilgilerinin çalınmasına neden olabileceğini düşündükleri,

- Katılımcıların %67,4'ünün sosyal ağların özel hayatı deşifre ettiğini düşündükleri,
- Katılımcıların %52,9'unun ise sosyal ağ üzerinden yasadışı terör örgütlerinin daha rahat propaganda yapabilecekleri ifadelerine katıldıkları belirlenmiştir.

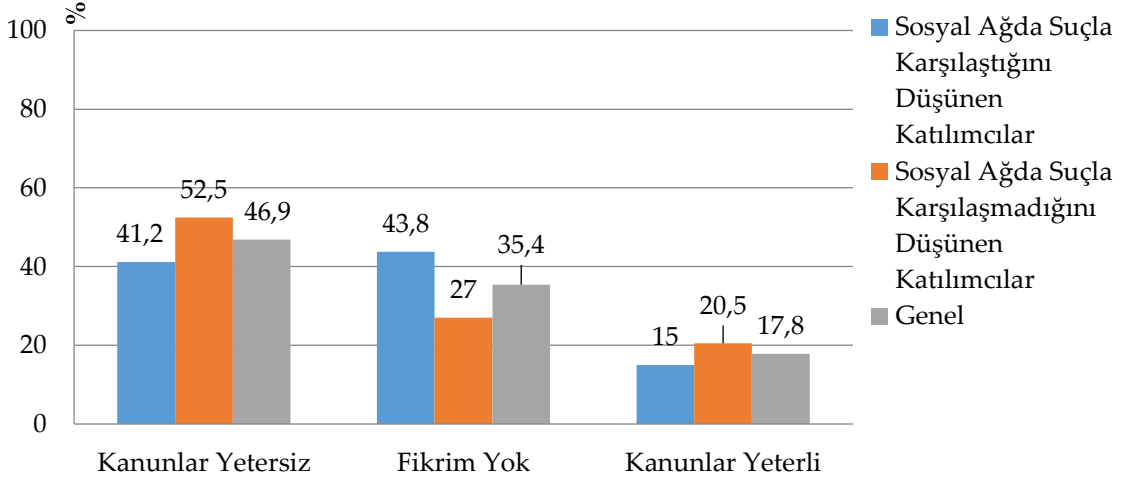
Şekil 11. Sosyal Ağda Arkadaşlık Tutumu

Şekil 11’de belirtildiği üzere katılımcılara sosyal ağ kullanımına ilişkin bazı güvenlik algı ve tutumları ile ilgili bazı sorular sorulmuş olup;

- %44,3’ünün (n:339) tanımadığı birini sosyal ağda arkadaş olarak eklediği,
- %32’sinin (n:245) sosyal ağda tanıştığı biriyle dışarıda görüştüğü elde edilen cevaplardan belirlenmiştir.

Mevcut kanunların sosyal ağda işlenen suçlarla mücadelede yeterli olduğu inancı ile “Sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumla karşılaştığını algılama” faktörünün çapraz analizi yapılarak elde edilen değerler Şekil 12’de gösterilmiştir.

Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti

Şekil 12. Mevcut Kanunların Yeterliliği ile Sosyal Ağda Suç Olan Bir Durumla Karşılaşma Faktörlerinin Analizi

Şekil 12’de belirtildiği üzere yapılan karşılaştırmalı çapraz analiz sonucunda, mevcut kanunların sosyal ağda işlenen suçlarla mücadelede yeterli olduğu inancı ile sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumla karşılaştığını algılama faktörü arasında, farklılık yaratan bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan analiz sonucunda $p < 0.05$ bulunmuş olduğundan, söz konusu iki faktör arasındaki analizin anlamlı olduğu görülmüş ve elde edilen değerler Şekil 12’de gösterilmiştir. Sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaştığını düşünen katılımcıların, sosyal ağda işlenen suçlarla mücadelede faktörü kapsamında, %20,5’inin (n:79) mevcut kanunların yeterli olduğuna katıldığı, %27’sinin (n:104) bu konuda fikri olmadığı ve %52,5’inin (n:202) de mevcut kanunları yeterli bulmadığı anlaşılmıştır.

Sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaşmadığını düşünen katılımcıların, sosyal ağda işlenen suçlarla mücadelede faktörü kapsamında, %15’inin (n:57) mevcut kanunların yeterli olduğuna katıldığı, %43,8’sinin (n:167) bu konuda fikri olmadığı ve %41,2’sinin (n:157) de mevcut kanunları yeterli bulmadığı anlaşılmıştır. Belirtilen sonuçlarda herhangi bir suçla karşılaşma algısı olmadan, kanunların yeterliliğine olan inanç %17,8 (n:136) iken, suçla karşılaştığını düşünmeyenlerde bu oran %20,5’e (n:79) yükselirken, suçla karşılaştığını düşünenlerde ise %15 (n:57) oranına gerilemektedir ki, bu durum suçla karşılaştığını düşünen katılımcılarda mevcut kanunların yeterliliğine olan inancı daha da azalmakta olduğunu göstermektedir.

Anket çalışmasına katılım sağlayan araştırma örneklemine, Tanrıku vd. (2013) tarafından geliştirilen “Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği” kapsamında sorular yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar Tablo 5’de belirtilmiştir. Ölçek kapsamında elde edilen cevapların geçerliliği incelenmiş olup, 3’lü likert tipi hazırlanan ölçekte puanlamada 1’den başlayarak 3’e kadar puan verilmiş ve elde edilen sayısal değerlerin fazla olmasının siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın iyi seviyede olduğu varsayılmıştır. Bu kapsamda elde edilen cevapların ortalaması 2,522 olarak bulunmuştur.

Tablo 5. Araştırma Evreni Bazında Siber Zorbalık Ölçeği Sonuçları Dağılımı

	Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği	Evet		Bazen		Hayır	
		n	%	n	%	n	%
1	İnternete girdiğimde bilgilerimin başkaları tarafından çalınabileceğini göz önünde tutarım.	559	73	151	19,7	56	7,3
2	Sosyal paylaşım sitelerinde (<i>Facebook, Twitter vb.</i>) özel bilgilerimin başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabilceğini göz önünde bulundururum.	538	70,2	190	24,8	38	5
3	Gerçek yaşamda sorun yaşadığım insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalışırım.	446	58,2	196	25,6	124	16,2
4	Sanal ortamlarda başkalarının bana zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiğim olur.	478	62,4	185	24,2	103	13,4
5	Sanal ortamlardayken bir bilgisayar korsanının benim için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundururum.	439	57,3	226	29,5	101	13,2
6	Bana zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşünürüm.	461	60,2	217	28,3	88	11,5
7	İnternetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerimi kimseyle paylaşmam.	588	76,8	132	17,2	46	6
8	Sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimimi keserim.	521	68	180	23,5	65	8,5
9	Görülmesini istemediğim bir resim ya da görüntümün benden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğüm olur.	461	60,2	222	29	83	10,8
10	Sanal ortamlardaki iletişimde hakkımda gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşünürüm.	439	57,3	220	28,7	107	14
11	İnternete girdiğimde internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabilceğini aklımda tutarım.	477	62,3	202	26,4	87	11,4
12	Benimle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağımı düşündüğüm olur.	368	48	253	33	145	19
13	E-posta ya da cep telefonundan kısa mesaj (SMS) yoluyla tehdit alabileceğim kişilerle sanal ortamlarda iletişimde bulunmam.	561	73,2	112	14,6	93	12,2

Tablo 5. kapsamındaki siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğine ait veriler incelendiğinde;

- Katılımcıların %73'ünün internete girdiğinde bilgilerinin başkaları tarafından çalınabileceği hususunu göz önünde bulundurduğu,
- Katılımcıların %70,2'sinin sosyal paylaşım sitelerindeki (Facebook, Twitter vb.) özel bilgilerin, başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabilceğini hususunu göz önünde bulundurduğu,
- Katılımcıların %58,2'sinin gerçek yaşamda sorun yaşadığı insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalıştığı,
- Katılımcıların %62,4'ünün sanal ortamlarda başkalarının kendisine zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiği,
- Katılımcıların %57,3'ünün sanal ortamlarda bir bilgisayar korsanının, kendisi için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundurduğu,
- Katılımcıların %60,2'sinin kendisine zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşündüğü,
- Katılımcıların %76,8'inin internetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerini kimseyle paylaşmayacağını ifade ettiği,
- Katılımcıların %68'inin sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimi bitirme davranışı gösterdiği,
- Katılımcıların %60,2'sinin görülmesini istemediği kendisine ait resim ya da görüntünün, kendisinden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğü,
- Katılımcıların %57,3'ünün katılımcıların çoğunluğunun, sanal ortamlardaki hakkında gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşündüğü,
- Katılımcıların %62,3'ünün internete girdiğinde internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla da kullanılabileceği hususunu aklında tuttuğu,
- Katılımcıların %48'inin kendisiyle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağını düşündüğü,
- Katılımcıların %73,2'sinin e-posta ya da cep telefonlarından kısa mesaj (SMS) yoluyla tehdit alabileceği kişilerle, sanal ortamlarda iletişimde bulunmadıkları belirlenmiştir.

Tablo 6. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği Ortalamasının Cinsiyete Göre Farklılaşması

Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	p değeri
Kadın	426	2,550	0,380	p<0,05
Erkek	340	2,487	0,393	

Cinsiyetler arasında siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği ortalaması bakımından Tablo 6’da görüldüğü üzere katılımcılar incelendiğinde, siber zorbalık ile cinsiyet faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Kadın katılımcıların, erkek katılımcılara göre nispeten siber zorbalık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği Ortalamasının Üniversite Faktörüne Göre Farklılaşması

Üniversite	n	Ortalama	Standart Sapma	p değeri
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	394	2,523	0,370	p>0.05
Dicle Üniversitesi	372	2,520	0,405	

Üniversiteler arasında siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği ortalaması bakımından Tablo 7’de görüldüğü üzere katılımcılar incelendiğinde, siber zorbalık ile üniversite faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0,05). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği kapsamında Dicle ve Ondokuz Mayıs Üniversitesinin değerleri birbirine oldukça yakın olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Siber zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği Ortalamasının Öğrenim Görülen Fakülte Faktörüne Göre Farklılaşması

Fakülte	n	Ortalama	Standart Sapma	p değeri
İlahiyat	157	2,626	0,379	p<0,05
Mühendislik	178	2,478	0,368	
Eğitim	271	2,480	0,406	
Hukuk	72	2,620	0,332	
İktisat ve İdari Bil.	88	2,472	0,379	

Tablo 8’de görüldüğü üzere siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği ile fakülte faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. (p<0,05). Siber zorbalığa

ilişkin duyarlılık ölçeğinde verilen cevaplara göre; İlahiyat fakültesi 2,626, Hukuk fakültesi 2,620, Eğitim fakültesi 2,480, Mühendislik fakültesi 2,478 ve İktisat ve İdari Bilimler fakültesi ise 2,472 ortalama değerlere sahip olup, üniversiteler arası istatistiksel fark olmamasına rağmen ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek çıkması dikkat çekicidir.

Tablo 9. Sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumla karşılaştığını düşünme faktörünün cinsiyet durumuna göre farklılaşması

Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	p değeri
Kadın	426	1,436	0,496	p<0,05
Erkek	340	1,585	0,934	

Katılımcılara, sosyal ağ üzerinde suç olarak gördükleri bir durumla karşılaşp karşılaşmadıkları sorularak, elde edilen değerlerin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığının araştırılması kapsamında, analiz sonrası değerler Tablo 9’da gösterilmiştir. Cinsiyetin sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumu algılamada farklılık yaratan bir değişken olduğunu ortaya koymuş ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre nispeten sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaştığını düşünme olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Dicle Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin, sosyal ağ kullanım alışkanlıkları, sosyal ağlara bakış açıları, sosyal ağda suç mağduriyeti yaşayıp yaşamadıkları ve suç mağduriyeti yaşayanların suça tepkisi araştırılmıştır.

Çalışmada anket sonuçlarından elde edilen bilgiler göz önünde bulundurularak, araştırma örnekleminde yer alan üniversite öğrencilerinin %99,6’sının internet kullandığı belirlenmiş olup, söz konusu değerin Tektaş (2014) tarafından yapılan çalışmada saptanan %99,1’lik oranla paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca örneklemin %96,1’inin sosyal ağ kullandığı belirlenmiş olup, söz konusu değerlere göre internet ve sosyal ağ kullanımının,

üniversite öğrencileri üzerinde oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Analizde %69 oranla katılımcıların çoğunluğunun, 2 saat veya üzeri saat diliminde internet kullandığı ve %70,4 oranla da katılımcıların internet kullanım saatinin hemen hemen yarısı veya daha da fazlasını içeren zaman diliminde sosyal ağ kullandığı tespit edilmiştir. Söz konusu internet ve sosyal ağ kullanımına ilişkin, Mander (2017) tarafından yapılan araştırmada da dünya genelinde sosyal ağlarda harcanan zamanın 2 saatin üzerine çıktığı, ayrıca Othman vd. (2017) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin %71,7'sinin 1 saatin üzerinde sosyal medya kullandığı tespiti yapılmış olup, elde edilen değerlerin çalışmayla paralellik gösterdiği belirlenmiştir.

Sosyal ağ sitelerinin üyeliklerine ilişkin, katılımcıların %86,4'ünün Facebook, %63,6'sının Instagram kullandığı ve %58,4'ünün ise Twitter kullandığı belirlenerek, diğer sosyal ağ sitelerine üyeliğin nispeten daha az olduğu tespit edilmiştir. Ülkemiz literatüründe tespit edilen Akyazı ve Ünal (2013), Acılar vd. (2015) ile Tektaş (2014) tarafından yapılan çalışmalarda ise, Facebook ve Twitter konusunda tespitlerde paralellik olmasına rağmen, Instagram konusunda her iki çalışmada da güçlü bir üyelik yüzdesi tespit edilememiştir. Instagram'ın diğer sosyal ağ sitelerine göre sonradan hayatımıza girerek, kullanımının son yıllarda hızla artması sebebiyle, söz konusu kullanım oranlarındaki farkın normal olduğu değerlendirilmektedir. Wiid vd. (2014) tarafından Güney Afrika'da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada da Facebook ve Twitter kullanımında sıralama olarak benzerlik olsa da Facebook kullanımının %73,85 ve Twitter kullanımının ise %25,79 oranında olduğu belirlenmiştir. Yine Othman vd. (2017) tarafından Malezya'da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada da Facebook, Twitter ve Instagram kullanımları paralellik göstermesine karşın, oranlarının Facebook için %54,5 olduğu, Instagram kullanımının %20'nin altında ve Twitter kullanımının ise %10'un altında olduğu belirlenmiştir. Kettle vd. (2016) tarafından İrlanda'da yapılan araştırmada da Facebook kullanımının %67, Instagram ve Twitter kullanımının ise %25 seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Amerika'da da Knight vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ise Instagram'ın %29, Facebook'un %23, Twitter'ın ise %13 kullanım olduğu görülmektedir. Bu durum dünya genelindeki diğer örneklerle göre, ülkemizdeki üniversite öğrencilerinde sosyal ağ kullanımının daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Sosyal ağ sitelerinde kişilerin paylaşmış oldukları bilgilerin, kavramsal ve içerik olarak nitelik ile niceliği de önem arz etmektedir. Yapılan araştırmada katılımcıların, %82,6'sı cinsiyet, %81,2'si profil resmi, %76,9'u fotoğraf, %73,8'i doğum tarihi, %47,4'ü ilgi alanları, %44,5'i dini inançlarını paylaştığını ifade etmiş ve diğer paylaşım bilgilerinin ise nispeten daha az paylaşım yapıldığı belirlenmiştir. Dal ve Dal (2014) ile Acılar vd. (2015) tarafından yapılan çalışmalarda da, en fazla paylaşım yapılan bilgiler bazında elde edilen bulgular, araştırma ile paralellik göstermektedir.

Sosyal ağlar, günlük hayatımızda özellikle eğitim, iletişim ve iş yaşamında birçok yenilikler sağlamanın yanısıra, cinsel istismar gibi çeşitli suçlarda dezavantaj sağladığı görülmektedir (Essays UK, 2013). "Union of Students Ireland" (2013) tarafından yapılan araştırmada üniversite düzeyindeki katılımcıların %30,5'inin online cinsel istismara uğradığı belirlenmiştir. Maja ve Bojan (2010) tarafından yapılan araştırmada ise, siber suç olarak nitelenecek şekilde, bireylerin %35'inin sık sık çocuk pornografisiyle, %50'sinin sık sık online cinsel tacizle, %96'sının sık sık telif hakkı ihlaliyle, %31'inin sık sık veri hırsızlığıyla ve %15'inin ise sık sık kimlik hırsızlığıyla karşılaştığı belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmada da sosyal ağda bazı suçlarla karşılaşp, karşılaşmadıkları anket ile katılımcılara sorulmuş ve elde edilen değerlere göre %6,9 - 60,2 oranlarında farklı suç türleri ile karşı karşıya geldikleri ifade edilmiştir. Özellikle karşılaşılan suç türlerinden de, katılımcıların %29'unun (n:222) sosyal ağ üzerinden çocuk pornografisine yönelik bir içerikle karşılaşması ve %60,2'sinin (n:461) sosyal ağlar üzerinden iftira, mesnetsiz dedikodu ya da söylentilerle karşılaşması oldukça dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında suçla karşılaşma algısına ilişkin elde edilen değerler, literatürde Gürbüz ve Yalçın (2015) tarafından "Facebook" özelinde, genel örneklem alınarak 250 kişi üzerinde yapılan araştırma ile karşılaştırılmış olup, genel olarak suçla karşılaşma değerlerinde artış olduğu görülmüştür. Ayrıca literatür çalışmalarında yine suç eğiliminin, zamana bağlı genel olarak artış gösterdiği Kızmaz (2012) ile Oberwittler ve Höfer (2005) tarafından da tespit edilmiş olmakla birlikte, üniversite öğrencilerinin, genel örnekleme göre bilinç düzeyinin daha yüksek olması ve sosyal ağ ifadesinin "Facebook" özelini de kapsamı nedeniyle, sonuçlar arasındaki farkın doğal olabileceği değerlendirilmektedir.

Suç ve suçla mücadelede; şüpheli, mağdur veya tanık sıfatında yer alan kişilerin,

suç ile ilgili tespitlerini Cumhuriyet savcıları ile polis ve jandarmaya bildirmesi durumu, suçun ortaya çıkması ve delillerin karartılmadan gerekli tespitlerin yapılması açısından hayati öneme haizdir. Bu kapsamda literatürde yer alan, Dijle'nin (2006) çalışmasında suçu ihbar etmeyi düşündükleri ifadesine evet diyenlerin %69,8 olduğu, Maja ve Bojan'ın (2010) çalışmasında ise aynı soruya evet diyenlerin %69 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Ranapuarwala vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada da suçu ihbar edenlerin oranının %41 olduğu belirlenmiştir. Sosyal ağlarda karşılaşılan suçlarda da tepki verilip verilmediği, ihbarda veya şikâyetle bulunup bulunulmadığı hususu literatürde tespit edilememiş olup, bu kapsamda yapılan çalışmada literatürde belirtilen suçu ihbar etmeyi düşünme yerine, suça karşı eylemselliği araştırmak amaçlanmış olup, öncelikle katılımcılara suçla karşılaşp karşılaşmadıkları katılımcılara sorulmuş ve sonrasında ise suçla karşılaşanların tepki durumlarına bakılmıştır. Bu kapsamda, sosyal ağda suçla karşılaştığını düşünen %50,3'lük oranda katılımcı olduğu ve suçla karşılaştığını ifade eden bu katılımcıların; %59'unun ilgili siteye içeriğin kaldırılması yönünde (başvuruda bulunanların %46,3'üne olumlu dönüş yapıldığı) ve %12,2'sinin ise durum hakkında polise, jandarmaya veya ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına başvuruda bulunduğu (başvuruda bulunanların %78,7'sine olumlu dönüş yapıldığı) belirlenmiştir.

Söz konusu çalışma kapsamında elde edilen değerlere göre, normal hayatta suç olarak görülerek ilgili birimlere ihbar edilmesi gereken suçların, sosyal ağ ortamındaki ihbarının oldukça düşük (%12,2) seviyede olduğu belirlenmiştir. İhbar oranının düşük olmasına paralel olarak, mevcut kanunların sosyal ağda işlenen suçlarla mücadelede yeterli olduğunu düşünenlerin katılımcıların oranı ise %17,8 olarak saptanmıştır. Literatürde yer alan Gözler ve Taşcı (2015) tarafından yapılan çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin sadece %4,7'sinin güvenlik güçlerinin bilişim suçları üzerine yaptıkları çalışmalar hakkında bilgi sahibi olduğu belirlenmiş olup, ihbar oranı ile söz konusu tespitin paralellik gösterdiği saptanmıştır. Konuya ilişkin sosyal ağlarda karşılaşılan suçların araştırma / soruşturması için, teknik ve hukuksal altyapının yeterli olmadığı tespiti (Gönen vd., 2016) ile sosyal ağlara ilişkin mevcut kanunların yeterliliğine olan inancın zayıf olduğu bir yapıda, zaten herhangi bir yaptırım yapılamayacağı düşüncesinin kişilerin ihbara yönelik harekete geçmesini etkilediği değerlendirilmektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmının tanımadığı kişileri sosyal ağda arkadaş olarak eklediği (%44,3) ve sadece sosyal ağda tanıştığı bu kişilerle dışarda görüşme gerçekleştirdiği (%32) bilgisi elde edilmiştir. Arkadaşlık isteği kabulü sonrası mahrem bilgiler tanınmayan kişiye de görülebildiğinden dolayı söz konusu eylemlerin sosyal ağda suçla karşılaştığını düşünme algısı üzerinde arttırıcı etkisi olabileceği değerlendirilmektedir.

Literatür taramasında, bir suçun gerçekleşebilmesi için suç motivasyonu ve suç fırsatının olması gerektiği belirtilmektedir (Dolu, 2015). Dolayısıyla bir yerde suç motivasyonu olmadığı takdirde her yer suç fırsatı ile dolu olsa da suç yine gerçekleşmeyecektir. Bu durum literatürde Hirschi tarafından ortaya atılan, öz-kontrol teorisinde de öz-kontrolü zayıf olan bireylerde suç oranının daha yüksek olacağı ifade edilmiştir (Aktaran Burckay, 2008). Sosyal ağlar ulaşım kolaylığından dolayı birçok kişi için suç fırsatı sağlamakta olup, özellikle de öz-kontrolü zayıf bireyler sosyal ağları kullanarak rahatlıkla suç işleyebilmektedir. Yapılan çalışmada da katılımcıların %64,4'ünün sosyal ağ kullanımının, hırsızlık, cinayet, cinsel taciz gibi suçları kolaylaştırdığı düşüncesine katıldığı ve %53,4'ünün ise sosyal ağların şiddet içerikli davranışlarla daha sık karşılaşılmasına neden olduğu düşüncesine katıldığı belirlenmiş olup, Dal ve Dal (2014) tarafından yapılan çalışmada da benzeri sonuçlar tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcıların %67,4'ünün sosyal ağların özel hayatı deşifre ettiğini ve %63,3'ünün ise sosyal ağ kullanımının kişisel bilgilerinin çalınmasına neden olabileceğini düşünmesine karşın, sosyal ağda paylaşılan bilgi oranının oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu konunun detaylıca irdelenmesi kapsamında, sosyal ağda paylaşılan bilgiler ile ilgili olarak, yapılan korelasyon analizinde, sosyal ağda paylaşılan bilgi sayısı ile sosyal ağda suçla karşılaşarak suçun mağduru olma ve sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumla karşılaştığını düşünme durumu arasında pozitif yönde güçlü bir bağ olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal ağda paylaştığı bilgilerin kendi hayatlarını deşifre ettiğini düşündükleri, yapılan bilgi paylaşımına bağlı olarak da mağduriyet yaşama olasılıklarının da arttığı belirlenmiştir.

Tanrıkulu vd. (2013) tarafından hazırlanan "Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği" anketi katılımcılara uygulanmış ve yapılan analizde, elde edilen cevapların ortalaması 3

üzerinden 2,522 olarak bulunmuş olup, üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının iyi seviyede olduğu görülmüştür. Söz konusu ölçek kapsamında yapılan bazı analizlerde;

- Kadın ($\bar{x}$:2,550) katılımcıların erkek ($\bar{x}$:2,487) katılımcılara göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının daha yüksek olduğu ($p<0,05$),

- Öğrenim görülen üniversite bazında Dicle Üniversitesi ($\bar{x}$:2,520) ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi ($\bar{x}$:2,523) öğrencileri arasında siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın farklılık göstermediği ($p>0,05$),

- Özellikle İlahiyat ($\bar{x}$:2,626) ve Hukuk ($\bar{x}$:2,620) fakültelerinde öğrenim gören katılımcıların, mühendislik ($\bar{x}$:2,478), eğitim ($\bar{x}$:2,480), iktisadi ve idari bilimler ($\bar{x}$:2,472) fakültelerindeki katılımcılara göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının daha yüksek olduğu ($p<0,05$) belirlenmiştir.

Sosyal ağ üzerinde suç olarak görülen bir durumla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları katılımcılara sorularak, elde edilen cevaplara göre cinsiyetin farklılık yaratan bir değişken olduğu ortaya koyulmuş ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$ / Tablo 9'da belirtilmiştir.). Erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre nispeten sosyal ağ üzerinde suç olarak gördüğü bir durumla karşılaştığını düşünme algılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırma dahilinde elde edilen sonuçlarda, kadın katılımcıların erkek katılımcılara nispeten, sosyal ağda ortaya çıkan suçlarla daha az karşılaşarak, daha az suçun mağduru olduğu sonucu ile siber zorbalık ölçeğinde kadın katılımcıların erkeklere göre daha duyarlı olduğu sonucu paralellik göstermektedir. Ayrıca, İlahiyat ve Hukuk fakültelerinde öğrenim gören katılımcıların diğer fakültele göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının daha yüksek olması ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olması durumu dikkat çekmekte olup, söz konusu konunun farklı değişkenlerle birlikte analiz edilmesinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmadaki bulgular genel olarak incelendiğinde, katılımcıların çeşitli amaçlarla sosyal ağı oldukça yaygın kullandığı, sık sık suçlarla karşılaştıkları ve sosyal ağ temelli klasik suçlarla sık sık karşılaşmalarına rağmen, ihbar etme oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca mevcut kanunların yeterliliğine olan inancın, katılımcıların çoğunda zayıf olduğu ve sosyal ağların özel hayatı deşifre ettiği ile kişisel bilgilerinin çalınmasına

neden olabileceği görüşünün çoğunluk tarafından benimsenmektedir. Araştırma sonucu elde edilen veriler, suç kavramının sosyal ağdaki etkisi, sosyal ağda işlenen suçlara ilişkin hukuk yapısına duyulan güven ve yeterlilik inancı ve sosyal ağda mağdurların suça verdikleri tepkiler açısından bilgi vermektedir.

Öneriler

Araştırmanın bulgu ve sonuçlarına dayanılarak aşağıdaki öneriler yapılabilir;

- Sosyal ağlarda işlenen suçlara karşı farkındalığın artırılması ve yapılması gereken hukuki süreci bildirmek adına kamu spotu, reklam kuşakları gibi çeşitli yollar kullanılmak suretiyle toplumun bilinçlendirilmesinin sağlanması,

- Kolluk kuvvetlerinin sosyal ağda işlenen suçlara karşı ihbar oranının düşük olmasından dolayı bilhassa önleyici hizmet anlayışına ağırlık vererek, sanal devriye gibi faaliyetlere ağırlık vermesi ve sosyal ağda işlenen suçlarda proaktif bir tutum izlemesinin fayda sağlayacağı,

- Suç mağduru bireylerin toplumla bağının kopmaması için özellikle okul çağındaki bireylerde internet ve sosyal ağ kullanımındaki tehditlerin izah edilerek, suç ögesi içeren tehditlerle karşılaşması durumunda nasıl davranacağı anlatılması,

- Kolluk kuvvetleri tarafından, toplumda suç farkındalığının oluşturulması ve kolluğun sosyal ağda işlenen suçlarla ilgili teknik imkan ve kabiliyetleri hakkında kamuoyuna çeşitli vasıtalarla sık sık bilinçlendirme çalışmasının yapılması,

- Katılımcıların çoğunluğunun mevcut kanunların sosyal ağdaki suçlarla mücadelede yeterli olmadığını düşünmesi sebebiyle, özellikle bu alanda mevcut kanunlar üzerinden revizyona gidilmesi ve söz konusu revizyon sonrası değişen kanunların topluma iyi anlatılarak, sosyal ağda karşılaşılan suçların ihbar edilme oranı artırılmasının sağlanması,

- Yapılan çalışma, lisans düzeyinde eğitim alan Ondokuz Mayıs ve Dicle Üniversitesi öğrencileri kısıdında sosyal ağ kullanımını analiz etmeyi amaçlamakta olup, bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması amacıyla suç ve suçla mücadeleyi amaçlayan araştırmanın farklı eğitim, yaş ve sosyo-ekonomik düzeylerde de yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Açılar, A., Olgun, H. & Görür, A. (2015). Kamu çalışanlarının internette mahremiyet kaygısı: Bursa ilinde bir çalışma. *Research Journal of Business and Management*, 2(3), 334-347.
- Aktan, E. & Çakmak, V. (2015). Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 159-176.
- Akyazı, E. & Ünal, A. T. (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin amaç, benimseme, yalnızlık düzeyi ilişkisi bağlamında sosyal ağları kullanımı. *Global Media Journal Turkish Edition*, 6(3), 1-24.
- Boone, J. (2011). *Criminal use of social media*. National White Collar Crime Center (NW3C) Research Associate, 1-5, Erişim tarihi: 20 Şubat 2017, <https://www.nationalpublicsafetypartnership.org/clearinghouse/Content/ResourceDocuments/>.
- Burkay, S. (2008). *Suç teorileri ve suç olgusu: Antalya örneği*. Yüksek lisans tezi, Antalya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya.
- Çalıcı, C. (2011). *Sosyal ağlarda suç farkındalığı: Facebook örneği*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Dal, N. E. & Dal, V. (2014). Kişilik özellikleri ve sosyal ağ sitesi kullanım alışkanlıkları: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 144-162.
- Diker Z. & Uçar M. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanım amaçlarına yönelik bir araştırma: Safranbolu Meslek Yüksekokulu örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 376-386.
- Dijle, H. (2006). *Türkiye’de eğitilmiş insanların bilişim suçlarına yaklaşımı*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dolu, O. (2015). *Suç teorileri: teori, araştırma ve uygulamada kriminoloji*. Global Yayınevi (5. Baskı), 587, Ankara.
- Essays UK (2013). *Advantages and disadvantages of social networks*. Erişim tarihi: 03 Ekim 2017, <http://www.ukessays.com/essays>.
- Gözler, A. & Taşçı, U. (2015). Sınıf öğretmenliği bölüm öğrencilerinin bilişim suçları bilgi düzeyleri ve görüşleri. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 8(3), 147-157.
- Gönen, S., Ulus H.İ. & Yılmaz E.N. (2016). Bilişim alanında işlenen suçlar üzerine bir inceleme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 9(3), 229-236.
- Gürbüz, F. & Yalçın, N. (2015). *Sosyal ağlarda işlenen suçlar, Facebook sosyal ağı örneği*. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hilbert, M. (2012). *How much information is there in the “information society”? significance*, 9(4), 8–12. Erişim tarihi: 16 Ekim 2017, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/>.
- Kaya, M. (2015). Sosyal medya ve sosyal medyada üçüncü kişilerin kişilik haklarının ihlali. *Türkiye*

Barolar Birliği Dergisi, 119, 277-306.

Kettle, P., Gilmartin, N., Corcoan, M.P., Byrne, D. & Sun, T.N. (2016). *Time well spent? A survey of student online media usage*. Maynooth University Department of Sociology, 1-32.

Kızmaz, Z. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme. *Mukaddime*, (5), 51-74.

Knight, J. McCord, D., Grant, N., Herron A., Jumbo, S., Lacey, T., Livingston T., Robinson, S., Smith, R. & Emanuel R. (2016). What social media sites do college students use most? *Journal of Undergraduate Ethnic Minority Psychology*, spring (2), 21-26.

Kooti, F., Kaist, H.Y., Kaist, M.C. & Gummadi, K.P. (2012). *The emergence of conventions in online social networks, association for the advancement of artificial intelligence*. Mason Stevens Institute of Technology, 1-8.

Maja, D. & Bojan, D. (2010). Perception of cybercrimes in Slovenia. *Journal of Criminal Justice and Security, Slovenia*, 12(4), 378-396.

Mander, J. (2017). *Daily time spent on social networks rises to over 2 hours*. Erişim tarihi: 13 Kasım 2017, blog.globalwebindex.net.

Oberwittler, D. & Höfer, S. (2005). Crime and justice in Germany; an analysis of recent trends and research. *European Journal of Criminology*, 2(4), 1-40.

Othman, W.R.W., Apandi, Z.M. & Ngah, N.H. (2017). Impact of social media usage on students academic performance in Terengganu, Malaysia. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 7(5), 140-144.

Ranapuarwala, S.I., Berg, M.T. & Casteel, C. (2016). Reporting crime victimizations to the police and the incidence of future victimizations: a longitudinal study. *Plos One*, Doi:10.1371/journal.pone.0160072, 5-12.

Sajithra, K. & Patil, R. (2013). Social media – history and components. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 7(1), 69-74.

Stastica, Facebook Users Worldwide. (2017). *Number of monthly active Facebook users worldwide*. Erişim tarihi: 07 Kasım 2017, www.statistica.com.

Tanrikulu, T., Kınay, H. & Arıca, O. T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38-47.

Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanımlarına yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 17, 851-870.

United Nations (UN) World Population Prospect. (2017). *Population division, world population prospect 2017*. Erişim tarihi: 09 Kasım 2017, <https://esa.un.org>.

Usluel, Y. K., Demir, Ö. & Çınar, M. (2014). Sosyal ağların kullanım amaçları ölçeği. *Eğitim Teknolojileri Araştırma Dergisi*, 5(2), 1-18.

Webster, F. (2006). *Theories of the information society*. Taylor & Francis Routledge's, Third Edition, 304.

- Wiid, J.A., Cant, M.C. & Nell, C.E. (2014). Perceptions and uses of social media networking systems by South African students. *International Business & Economics Research Journal*, 13(4), 715-726.
- Wire, N. (2011). *Social media report: spending time, money and going mobile*. Erişim tarihi: 13 Ekim 2017, http://blog.nielsen.com/nielsenwire/online_mobile/social-media-report-spending-time-money-and-going-mobile/.

İnternet Bağımlılığının Aile İlişkilerine Etkisi¹

Melih DİKMEN², Murat TUNCER³

Özet: Bu araştırmanın amacı, bireyin internet bağımlılık düzeylerinin aile ilişkileri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu kapsamda çalışma, 2016-2017 bahar döneminde Medipol Üniversitesi'nin meslek yüksekokulunda öğrenim gören 312 lisans öğrenciden oluşmaktadır. Bu çalışmada Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama amacı ile Young tarafından geliştirilen ve Bayraktar tarafından Türkçeye uyarlanan 20 maddelik ve tek boyuttan oluşan İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) ile 1983 yılında Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından geliştirilen Bulut tarafından Türkçeye uyarlanan 60 madde ve 7 alt boyuttan oluşan Aile İlişkileri Değerlendirme Ölçeği (AİDÖ) kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde, öğrencilerin internet bağımlılıklarının semptom göstermeyen düzeyde olduğu tespit edilmiştir. AİDÖ ile İBÖ arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde korelasyon tespit edilmiştir. AİDÖ'nün alt boyutlarından Problem çözme, Roller, Duygusal tepki, Gereken ilgi, Davranış kontrolü, İletişim ve Genel İşlevler ile İBÖ arasında pozitif yönde korelasyon tespit edilmiştir. Belirlenen korelasyonun niteliğini daha iyi açıklamak ve internet bağımlılığının aile ilişkileri üzerindeki yordama düzeyini tespit etmek için regresyon analizi yapılmıştır. İnternet bağımlılığı değişkeninin aile ilişkileri üzerindeki yordama gücünün zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, araştırmaya katılan bireylerin internet

---

¹Bu çalışma İnönü Üniversitesinde düzenlenen "11. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri" sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Uz. Fırat Üniversitesi, Enformatik Bölümü, melihdikmen@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7015-6236>

³ Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, mtuncer@firat.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2036-4592>

bağımlılık düzeylerinin düşük olduğu ve internet kullanım düzeylerinin aile ilişkilerini etkilemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İnternet bağımlılığı, Aile ilişkileri, Regresyon analizi

The Effect of Internet Addiction on Family Relationships

Abstract: The purpose of this study is to examine the effect of the individual's internet addiction level on family relationships. Within this scope the study consists of 312 students that are studying at vocational college, of Medipol University in 2016-2017 spring period. In this study, a relational screening model was used as a quantitative research method. The Internet Addiction Scale developed by Young and adapted to Turkish by Bayraktar was used to determine the internet dependency levels of individuals. In order to assess the family relationships of individuals, the Family Relations Assessment Scale, which was adapted to Turkish by Bulut developed by Brown University and Butler Hospital in 1983, was used. When the findings obtained in the research were examined, it was determined that the internet addictions of the students are at a without symptom level. Positive and significant correlations were found between the family relations assessment scale and the internet addiction scale. Positive correlations were found between IAS and FRAS sub-dimensions that Problem Solving, Roles Emotional Reaction, Interest, Behavior Control, Communication and General Functions. A regression analysis was conducted to better explain the nature of the correlation detected and to determine the predictability level of internet dependence on family relationships. It has been observed that the Internet addiction variable has weak predictability effect on family relationships. As a result, it can be said that the internet addiction levels of the individuals participating in the research are low and the internet use levels do not affect the family relations.

Keywords: Internet addiction, Family relationships, Regression analysis

Giriş

İnternet hizmetlerinin yaygınlaşması ve çeşitliliği onu gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Geçmişte daha uzun zaman dilimlerinde gerçekleştirilebilen iş ve işlemler internet yardımıyla daha kısa sürelerde yapılmaya başlanmış, hizmetlerinin çeşitliliği ve kolaylığı iletişim, alışveriş gibi durumlarda da tercih edilmesine neden

olmuştur. İnsan yaşamına girişi ve yoğunluğu anlamında herhangi bir tereddüt yaşanmayan bu teknolojinin zaman içinde bireyi olumsuz bazı konularda da etkisi altına alması tartışılmasına neden olmuş, fayda-zarar dengesi açısından çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. İnternete gündelik yaşamda bu oranda yönelimin olması zaman içinde bazı sağlık sorunlarının da gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu sağlık sorunlarından biri internet bağımlılığıdır. Yeşilay Derneği (2017) bağımlılığı “kişinin kullandığı bir nesne veya bir eylem üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ve onsuз yaşam sürememeye başlaması” şeklinde tanımlamaktadır. Amerika Psikiyatrik Derneği tarafından yayınlanan Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5 (DSM-5) kitabında bir davranışın bağımlılık düzeyinde olduğunu tanımlanmasında bazı kriterlere sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Bireyin bağımlı olduğu davranışı kestiğinde huzursuz, sinirli olması veya durdurmak amacıyla yaptığı girişimlerin başarısız olması, zamanının birçoğunu bu davranışa yönelik düşüncelerle geçirmesi, her sıkıntı yaşadığında (örneğin, çaresiz, suçlu, endişeli, depresyon) bu davranışa yönelmesi, yaşadığı durumları etrafındakilerden saklaması, bireysel ilişkilerini, işini, eğitimini ve kariyer fırsatlarını tehlikeye atması veya kaybetmesi bireyin sergilemiş olduğu davranışın bağımlılık düzeyinde olduğunu göstermektedir (DSM-5; American Psychiatric Association, 2013). Ayrıca, DSM-3’de bağımlılık kavramı sadece madde bağımlılığıyla sınırlı kalmayıp, davranışsal bağımlılıklarında dâhil edilmesiyle daha da genişletilmiştir. 2013 yılında yayınlanan DSM-5’in üçüncü bölümünde internet ve oyun kullanımı bozukluğu yeni bir durum olarak önerilmesine rağmen daha fazla klinik çalışmaların ve araştırmaların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle hâlihazırda davranışsal bağımlılıklar (kumar, alkol vb.) üzerinde durulduğu görülmektedir (DSM-5; American Psychiatric Association, 2013).

Amerikan Psikiyatrik Derneğine göre İnternetin yaygın ve uzun süreli kullanımına bağlı olarak çeşitli psikolojik ve sosyolojik problemler ortaya çıkmakta (Günüç, 2009), internetin kontrolsüz ve bilinçsiz kullanılması kişisel gelişimi olumsuz etkileyebilmektedir (Çiğdem ve Yarar, 2015). Gereğinden fazla internet kullanımını alan yazındaki çeşitli araştırma tanımlamalarıyla aktaran Ayas ve Horzum (2013) bu durumun internet bağımlılığı, patolojik internet kullanımı ve problemlili internet kullanımı gibi kavramlarla açıklanmaya çalışıldığını belirtmiştir. Ne şekilde adlandırılırsa adlandırılısın, aşırı internet

kullanımının önüne geçilememesi, internetsiz yaşamın önemini yitirmesi, internetsiz kalındığında sinirlilik, saldırganlık, iş ve aile yaşamının giderek kötüleşmesi gibi belirtilerin görülmesi internet bağımlılığının belirtileri olarak (Arısoy, 2009) tanımlanmıştır. 2003 yılında Kaliforniya üniversitesi tarafından yayınlanan internet raporuna göre bu belirtilerin yanı sıra uyku zamanının internette geçirilmesi, günde birkaç defa e-postaların kontrol edilmesi, küçük işler için gerekli zamanın internette geçirilmesi, internetteki gruplar ile yeni ilişki biçimleri, internet yoluyla bilgisayara yönelik meslekler edinme, hoşlanılan işlere yönelik ilgi kaybı, internette aile ve arkadaşlardan daha çok vakit harcama gibi belirtiler de internet bağımlılığının göstergeleri arasındadır (Akt. Tuncer, 2007). Samson ve Keen (2005), Young (1999) ve Young (1996) ise internet bağımlılığını sanal oyunlar, siber ilişki bağımlılığı, bilgi yükleme, bilgisayar bağımlılığı ve siber seksüel bağımlılık olmak üzere beş farklı tipte ele almaktadır. Yeşilay Derneği (2017) internet bağımlılığı ile psikiyatrik sorunlar arasındaki ilişkiye değinmiş, internet bağımlılarının %50'sinde anksiyete bozukluğu, psikotik bozukluk, depresyon veya distimik bozukluk, duydurum bozukluğu ve madde kullanımı gibi psikiyatrik bozuklukların görüldüğünü rapor etmiştir. Daha geniş bir perspektif sunması bakımından önemli sayılabilecek bir diğer çalışma Young (1999) tarafından yapılmış, internet bağımlılığının aile, akademik ve mesleki yaşama yönelik olumsuz sonuçlarının olacağını, internet bağımlılığının daha iyi tanımlanabilmesi için kişilik özellikleri, aile dinamikleri ve iletişim becerileri üzerine çalışmalar yapılmasını önermiştir. Aile ilişkilerinin internet bağımlılığı anlamında dikkate alındığı bir diğer çalışma Chou, Liu, Yang, Yen ve Hu (2015) tarafından yapılmış, araştırma bulgularına göre şiddetli internet bağımlılığı belirtilerini öngören en güçlü faktörün aile ilişkileri ile düşük memnuniyet olduğu ifade edilmiştir. İnternet bağımlılığını cinsiyet değişkeni açısından kurgulayan Shaw ve Black (2008) bu bağımlılığın erkeklerde daha fazla görüldüğünü, bilgisayar ve teknoloji erişiminin yaygın olduğu ülkelerde daha fazla rastlandığını, psikotrop ilaçların tedavide etkili olmadığını, aile ve evlilik terapilerinin yararlı olabileceğini belirtmiştir. Zorbaz (2013) da bu araştırma bulgularına paralel olarak erkeklerin problemleri internet kullanımı düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımının olumsuz değerlendirilme korkusu ile genel durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma değişkenleri ile büyük oranda ilişkisi olduğunu (%21,5)

rapor etmiştir. İnternet bağımlılığı konusunda kültürlerarası karşılaştırma fırsatı sunması nedeniyle belki de en kapsamlı çalışma Mak v.d. (2014) tarafından yapılmış, Çin, Hong Kong, Japonya, Güney Kore, Malezya ve Filipinler olmak üzere altı ülkede yürütülen çalışma sonucunda internet bağımlılığının yaygın bir sorun olduğu ortaya konulmuştur. Amerikan Bağımlılık Tıbbi Derneği bağımlılığın madde kullanımıyla sınırlı olmadığını, kronik bir beyin bozukluğu olduğunu belirterek bu anlamda yeni bir tanımlama yapmıştır. Bu yeni tanıma göre kimyasal ya da davranışsal olan tüm bağımlılıklar, belirginlik, kontrol kaybı, ruh hali değişimleri ve sıkıntı, hoşgörü ve yoksunluğun hafifletilmesi ve olumsuz sonuçlara rağmen devam ettirilme eğilimindedir (Akt. Cash, Rae, Steel, ve Winkler, 2012).

İnternet bağımlılığının bir sağlık problemi olarak tanımlanmasıyla birlikte alan yazında bu duruma yönelik çok sayıda araştırmanın yapılmaya başlandığı gözlenmektedir. Yapılan araştırmaları semptomlar, nedensellik ve bazı bağımsız değişkenler ile ilişkilendirme şeklinde sınıflamak mümkündür. Batıgün ve Kılıç (2011) tarafından yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin yaklaşık %19'u internet bağımlısı olarak tanımlanmış, üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin bağımlılık puanlarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol (2014) ise araştırma örneklemelerini oluşturan lise öğrencilerinin %16'sını yüksek düzeyde internet bağımlısı olarak tanımlamışlardır. Bahrainian, Alizadeh, Raeisoon, Gorji ve Khazae (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında internet bağımlılığı oranını %40.7 olarak belirlemiş, internet bağımlılığı ile depresyon ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu gözlemişlerdir. Yılmazsoy ve Kahraman (2017) internet kullanım süresi arttıkça internet bağımlılık düzeylerinin de arttığını belirlemişlerdir. Nikolić, Zarić ve Nićiforović-Šurković (2015) internet bağımlılığının özellikle genç ergenler arasında yaygın olduğunu rapor etmişlerdir. Gencer (2017) ise internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları üzerine yapmış olduğu çalışmada internete erişim yerine göre anlamlı düzeyde fark belirlemiş, internet kafeden internete erişim sağlayanların bağımlılık düzeyi ve siber zorbalık davranışlarında artış belirlenmiştir. Aynı çalışmada internet bağımlılığı ile siber zorbalık davranışları arasında manidar düzeyde ilişki olduğu rapor edilmiştir. İnternet bağımlılığı ile psikolojik iyilik arasında ilişki olup olmadığını araştıran Çardak (2013), bu iki değişken arasında negatif ilişki olduğunu belirlemiş, internet bağımlılık düzeyi yüksek olan

öğrencilerin psikolojik iyilik hallerinin düşük olduğunu belirlemiştir. Şahin, Atasoy ve Altun (2016) internet bağımlılığı ile yaşam bağlılığı arasında negatif doğrusal ilişki olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. İnternet bağımlılığını problem çözme eğilimi açısından araştıran Şahin, İbili ve Uluyol (2017) bu iki değişken arasında zıt yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Koç (2011) ise diğer çalışmalardan farklı olarak günde altı saat ve üzeri internet kullananlarda psikiyatrik belirtiler görüldüğünü rapor ederek internet kullanım süresi anlamında net bir sınırdan söz etmiştir. Yine bu çalışmada internet bağımlısı olanlarda obsesif kompulsif kişilik bozukluğu, kişiler arası duyarsızlık, depresyon, kaygı, düşmanlık, paranoid düşünce ve psikotizma gibi psikiyatrik belirtilerin daha fazla görüldüğü vurgulanmıştır. Chou vd. (2015), Volkow v.d. (2009), Weiss, Baer, Allan, Saran ve, Schibuk (2011) oyunlar ve iç mesajlaşmaların internet bağımlılığı anlamında dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. İnternet bağımlılığını oyunlar anlamında ele alan bir diğer çalışma Bat ve Kayacan (2016) tarafından yapılmış, Candy Crush oyununa yönelik vaka incelemesi türündeki çalışmalarında bağımlılığı ortaya çıkaran durumun oyuncuların çevrelerinde başka oyuncular olması, efekt ve seslerin etkili olması, oyunun kolay oynanabilmesi, oyunun başka yerlerde oynanabilmesi ve oyun içindeki şekillerin pozitif algılanması olduğunu belirtmişlerdir.

Buraya kadar bahsedilen çalışmalara benzer bulgular içeren birçok çalışma yapıla gelmiştir. Bu çalışmaların ortak noktası internet bağımlılığının sıklıkla görülmeye başlanan bir sağlık problemi olduğudur. Sağlık ve eğitim hizmetleri, iş yaşamı gibi pek çok durumda karşımıza çıkan bu problemin giderilmesi hususunda sağlıklı bir tanılama sürecinin etkili olacağı şüphesizdir. Bu araştırma sözü edilen bu tanılama sürecine Young (1999) ve Chou vd. (2015) da dikkat çektiği aile ilişkileri açısından katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylelikle aile ilişkilerinin internet bağımlılığı hususunda bir sebep mi, yoksa bir sonuç mu olduğu sorusu cevaplanabilecektir. Bir başka ifadeyle ailelerin ilgisizliği mi çocukları internete yönleltmekte, çocukların internet alışkanlıklarını aile içi iletişimi sınırlamakta sorunsalının tanımlanmasına yardımcı olunacaktır.

Yöntem

Bu araştırma ilişkisel tarama modeline göre yürütülmüştür. Karasar'a (2009) göre ilişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Araştırmanın örneklemini Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören bireyler oluşturmaktadır. Örneklem seçimi basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansı eşittir (Arıkan, 2004, s.141). Örneklemi Örnekleme ilişkin bazı bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri ve Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

	Değişkenler	f	%
Cinsiyet	Kadın	197	63.1
	Erkek	115	36.9
	Toplam	312	100.0
Yaş	18-21	283	90.7
	22-25	23	7.4
	26 ve üstü	6	1.9
	Toplam	312	100.0

Tablo 1'de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin 197'si (%63.1) Kadın; 115'i (%36.9) Erkektir. Bireylerin 283'ü (%90.7) 18-21 yaş aralığında, 23'ü (%7.4) 22-25 yaş aralığında, 6'sı (%1.9) 26 ve üstü yaş aralığında bulunmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Niceliksel verilerin ikili grup karşılaştırmalarında bağımsız gruplar t-testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında dağılımın homojen olmadığı belirlenmesi neticesinde Kruskal Wallis H testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Mann Whitney U analizine başvurulmuştur. Araştırmanın

bağımlı değişkenleri arasındaki ilişki Pearson korelasyon, bağımlı değişkenler arasındaki yordayıcılık ise regresyon analizi ile test edilmiştir. Ölçekler arasındaki korelasyon değerleri aşağıdaki kriterlere (Kalaycı, 2006) göre değerlendirilmiştir.

r	İlişki
0,00-0,25	Çok Zayıf
0,26-0,49	Zayıf
0,50-0,69	Orta
0,70-0,89	Yüksek
0,90-1,00	Çok Yüksek

Elde edilen bulgular %95 güven aralığında %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, Bayraktar (2001) tarafından Türkçeye uyarlanan İnternet Bağımlılığı Ölçeği ile Bulut (1990) tarafından Türkçeye uyarlanan Aile İlişkileri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) DSM-IV'ün "Psikoaktif Madde Bağımlılığı" ölçütlerinin Young (1998) tarafından internete uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Tanı Anketi olarak geliştirilen bu ölçek daha sonra 20 soruluk İnternet Bağımlılık Ölçeğine dönüştürülmüştür. 6'lı likert tipindeki ölçekte her bir soru için katılımcılar 0 (Hiçbir Zaman), 1 (Nadiren), 2 (Arada Sırada), 3 (Çoğunlukla), 4 (Çok sık), 5 (Devamlı) derecelerinde puan vermektedirler. Ölçek sonucunda elde edilen puanların toplanmasıyla 50 puan ve altında alan kullanıcılar "Semptom Göstermeyenler", 50-79 puan aralığındaki kullanıcılar "Sınırlı Semptom Gösterenler", 80 ve üstü puan alanlar ise "Patolojik İnternet Kullanıcısı" olarak sınıflandırılmaktadır (Bayraktar, 2001). Çeviri testin standardize edilmiş Alpha değeri .91, Spearman-Brown değeri ise .87'dir. Bu sonuçlar testin güvenilir olduğunu göstermektedir (Bayraktar, 2001). Regresyon Analizi sonucunda ölçekten alınan puanlar doğrultusunda modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($f(11,29)=26.165; p<.01$). Bu araştırmada ölçeğin güvenilirliği tekrar hesaplanmış, tespit edilen Cronbach Alpha değerinin .94 olarak bulunması nedeniyle araştırmada kullanılması uygun görülmüştür.

Araştırmanın ikinci veri toplama aracı olan Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) 1983'te Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiştir. Ailenin, işlevlerini yerine getirip getirmediği konusunda genel bir değerlendirme yapmak ve sorun alanlarını ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulan ölçek 60 madde ve 7 alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar: Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel İşlevleri içermektedir. Ölçek puanları 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişmektedir. Genel olarak 2.00'nin üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğu kabul edilmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Bulut (1990) tarafından yapılmıştır. Güvenirlik çalışması iç tutarlık ve puan değişmezliği açısından incelenmiştir. Alt ölçeklerin iç tutarlık katsayıları .38 ile .86 arasında değişmektedir. Ölçeğin geneline yönelik Cronbach Alpha katsayısı bu araştırma için .75 bulunmuştur.

Bu ölçeklerin yanı sıra kişisel bilgi formu yardımı ile katılımcılara ilişkin bazı bilgiler edinilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların günlük internet kullanım süreleri, internet kullanım amaçları, kullanıcı cinsiyetleri gibi bilgiler elde edilmiştir.

Bulgular

Araştırmada öncelikle örneklemini oluşturan öğrencilerin günlük internet kullanım süresi belirlenmeye çalışılmış, elde edilen bulgular Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Günlük Ortalama İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

	Gruplar	f	%
Günlük Ortalama İnternet Kullanım Süresi	0-3 saat	121	38.8
	4-7 saat	127	40.7
	8-11 saat	24	7.7
	12 saat ve üstü	40	12.8
	Toplam	312	100.0

Tablo 2'deki öğrencilerin günlük ortalama internet kullanımı sürelerine bakıldığında 121 öğrencinin (%38.8) 0-3 saat, 127'sinin (%40.7) 4-7 saat, 24'ünün (%7.7) 8-11, 40'ının (%12.8) 12 saat ve üstü bir süreyi internette geçirdikleri belirlenmiştir. İnternet kullanımına ilişkin bu sürelerin hangi amaçlarla kullanıldığı araştırılması gereken bir diğer husustur. Öğrencilerin internet kullanım amaçlarına ilişkin dağılımları ise Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Kullanım Amacı	f	%
Sosyal Medya	150	48.1
Sohbet/Chat	118	37.8
Alışveriş	3	1.0
e-posta göndermek	8	2.6
Ders çalışmak/Ödev hazırlamak	2	.6
Haber, Dergi vb. okuma	9	2.9
Video, müzik vb.	22	7.1

Öğrencilerden interneti en çok hangi amaçla kullandıklarını belirtmeleri istenmiş, 150'sinin (%48.1) sosyal medya, 118'inin (%37.8) sohbet/chat, 3'ünün (%1.0) alışveriş, 8'inin (%2.6) e-posta göndermek, 2'sinin (% 0.6) ders çalışmak/ödev hazırlamak, 9'unun (%2.9) haber, dergi vb. okuma ve 22'sinin (%7.1) video ve müzik izlemek/dinlemek şeklinde cevaplar verdikleri görülmüştür. Verilen cevaplar arasında ders çalışmak ve ödev hazırlamak amacıyla internet kullananların 2/312 gibi oldukça düşük bir oranda olması dikkat çekicidir. Diğer taraftan sosyal medya internet kullanımında ilk sırayı almaktadır.

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan internet bağımlılığı ölçeğine verdikleri yanıtların ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 4'de belirtilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Ortalaması

	N	Ort	Ss	Sonuç
İnternet Bağımlılığı Düzeyi (Grup)	312	28.78	14.76	Semptom Göstermeyen

Araştırmaya katılan Öğrencilerin internet bağımlılık düzeyi ortalamasının (28.78 ± 14.76) olduğu görülmektedir. Katılımcılar genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda semptom göstermeyen kullanıcılar olarak tanımlanabilir. Bireysel bir değerlendirme yapıldığında ise 27 öğrencinin (%8.6) sınırlı semptom gösteren, 285 öğrencinin (%91.4) semptom göstermeyen kullanıcı olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin günlük ortalama internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği belirlenmek istenmiştir. Gruplara düşen kişi sayısı bakımından ciddi farklılıkların olması nedeniyle Anova analizi yerine Kruskal Wallis H testi yapılmış olup sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir. (Yılmaz, 2007) gruplara düşen kişi sayısının 30’un altında olması durumunda non-parametrik testlerin tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Bilgisayar Bağımlılık Düzeylerinin Günlük Ortalama İnterneti Kullanma Süresine Göre Ortalamaları

Ölçek	Grup	N	S.O	Chi-Square	sd	p
İBÖ	0-3 saat	121	155.46	1.86	3	.603
	4-7 saat	127	153.13			
	8-11 saat	24	180.23			
	12 saat ve üstü	40	156.18			
	Toplam	312				

Tablo 5’de görüldüğü üzere internet bağımlılık ortalaması günlük ortalama internet kullanım sürelerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($p > .05$). Buna karşın günlük ortalama internet kullanım süresini 8-11 saat olarak belirten grubun sıra ortalamasının yüksek olması dikkati çekmektedir.

Araştırmanın bir diğer bağımsız değişkeni cinsiyettir. Yapılan Levene testi sonucunda dağılımların homojen olduğunun tespit edilmesiyle birlikte, öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre karşılaştırmak için bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. İnternet Bağımlılığı düzeyinin cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması

Ölçek	Gruplar	Levene test		N	$\bar{x}$	ss	t testi		
		F	p				t	Sd	p
İBÖ	Kadın	.003	.953	197	29.58	14,73	1.22	310	.223
	Erkek			115	27.47	14.70			

Tablo 6’da da görüldüğü gibi internet bağımlılık düzeyi cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır (t=1.221; p> .05).

Araştırma kapsamında son olarak araştırma değişkenlerine yönelik ilişkisel analizler yapılmıştır. Öncelikle her iki veri toplama aracı ve alt boyutları arasında ne düzeyde ve yönde ilişkiler olduğu belirlenmeye çalışılmış, bu duruma yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Aile ilişkileri ve İnternet bağımlılık düzeyleri arasındaki İlişki

Korelasyon	N	Pearson (r)	p
Problem Çözme* İBÖ	312	.215**	.000
İletişim* İBÖ	312	.144*	.015
Roller* İBÖ	312	.262**	.000
Duygusal Tepki* İBÖ	312	.288**	.000
Gereken İlgi* İBÖ	312	.342**	.000
Davranış Kontrolü* İBÖ	312	.328**	.000
Genel İşlevler* İBÖ	312	.409**	.000
ADÖTamamı* İBÖ	312	.236**	.001
ADÖTamamı* İletişim	312	.771**	.000

İBÖ: İnternet Bağımlılığı Ölçeği, ADÖ: Aile İlişkileri Değerlendirme Ölçeği

** .001 Düzeyinde ilişki, * .05 düzeyinde ilişki

Aile ilişkileri değerlendirme ölçeğinin (ADÖ) bütün alt boyutları ile arasında pozitif yönde ($p < .001$) düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Aile ilişkileri değerlendirme ölçeği açısından en yüksek korelasyonun “İletişim” alt boyutuyla olduğu görülmektedir ($r = .771$; $p < .01$). Aile ilişkileri değerlendirme ölçeği ile İnternet bağımlılığı ölçeği (İBÖ) arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur ($r = .236$; $p < .01$). Ayrıca ADÖ'nün alt boyutları olan Problem çözme, Roller, Duygusal tepki, Gereken ilgi, Davranış kontrolü ve Genel işlevler ile İBÖ arasında pozitif yönde ve ($p < .01$) düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Son olarak ADÖ'nün İletişim alt boyutuyla İBÖ arasında pozitif yönde ($p < .05$) düzeyinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Belirlenen bu ilişkinin niteliğini daha iyi yordama amacıyla aile ilişkilerinin internet bağımlılığını ne ölçüde yordadığını belirlemek için regresyon analizi yapılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Aile İlişkilerine Etkisi

	B	t	p	F	Model (p)	R ²
Aile ilişkileri → İnternet Bağımlılığı	1.980	34.49	.000	11.29	.001	.056
	.006	3.36	.001			

Öğrencilerin aile ilişkileri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F = 11.290$; $p = .01$). Aile ilişkilerinin internet bağımlılığına ilişkin varyansı açıklama gücünün zayıf olduğu görülmüştür ($R^2 = .056$, yaklaşık %6). Buna karşın internet bağımlılığının aile ilişkilerini sınırlı oranda etkilediği ($\beta = .236$) söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda meslek yüksekokulu öğrencilerinin günlük ortalama internet kullanımı süresi dikkate alındığında ilk sırayı %40,7 ile 4-7 saat arası kullanım süresinin aldığı, internetin en çok sosyal paylaşım amacına dönük olarak kullanıldığı belirlenmiştir. İnternetin sosyal paylaşım amacına dönük olarak yoğun bir biçimde kullanılmasına karşın,

internet bağımlısı olarak tanımlanan kişi sayısı oldukça azdır. Oysaki Turan (2015) öğrencilerin sosyal medya sitelerinde geçirdikleri süre ile internet bağımlılığı riski arasında anlamlı fark saptamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sosyal medya araçlarının bireyin yaşam tarzına ve düşüncelerine göre gruplar kurabilmesi, fikirlerini hızlıca milyonlarca insanlarla paylaşabilmesi, yalnızlık duygusunun neden olacağı depresif düşüncelerden uzak tutması gibi birçok açıdan fayda sağlayabileceğini belirtmiştir (CSGB, 2017). Araştırma örnekleminin yoğun biçimde interneti kullanmasına karşın bağımlı olarak sınıflanamamasının yaş grubu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu yaş grubunda iş ve gelecek kaygısının yoğun olması onlarda internete yönelik bir kontrol mekanizmasının gelişmesine neden olmuş olabilir.

Meslek yüksekokulu öğrencileri internet bağımlılık ölçeğinden aldıkları puanlar açısından değerlendirildiğinde semptom göstermeyen kullanıcılar olarak tanılanmıştır. Ancak Batıgün ve Kılıç (2011) üniversite öğrencilerinin yaklaşık %19'unu internet bağımlısı olarak tanımlanmışlardır. Yılmaz vd. (2014) göre ise lise öğrencilerinin %16'sı yüksek düzeyde internet bağımlısıdır. Bahrainian v.d. (2014) internet bağımlılığı anlamında oldukça yüksek bir orana ulaşmış, üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı oranını %40.7 olarak bulmuşlardır. Ergin, Uzun ve Bozkurt (2013) tıp fakültesi öğrencileri arasındaki riskli internet kullanımı oranını düşük bulmuşlardır. Benzer bulgular Akdağ, Yılmaz, Özhan ve Şan (2014), Ertekin, Ertekin, Uludağ ve Tekin (2016) ve Turan (2015) tarafından da elde edilmiştir. Ancak Alaçam, Ateşçi, Şengül ve Tümkaya (2015) internet bağımlılığının üniversite öğrencileri arasında yaygın bir sorun olduğunu rapor etmişlerdir. Bu çalışmada üzerinde çalışılan örneklem grubunun günlük internet kullanım sürelerinin birçok araştırmacıya (Young, 1996; Yang ve Tung, 2004; Eijnden, Meerkerk, Vermulst, Spijkerman ve Engels, 2008) göre bağımlılık düzeyinde olmasına rağmen, internet bağımlısı olmamalarının nedenleri arasında sosyal ortamları, aile ilişkileri, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasına yönelik farkındalıkları gibi birçok faktör etkili olmuş olabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre internet bağımlılık düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Buna karşın kadınların internet bağımlılık ortalamaları erkeklerden yüksek bulunmuştur. Ertekin vd. (2016) göre olası internet

bağımlılığı oranı erkek öğrencilerde kız öğrencilere nazaran daha fazladır. İnternet bağımlılık düzeyinin erkeklerde daha fazla görüldüğü bulgusu Shaw ve Black (2008) ve Zorbaz (2013) tarafından da paylaşılan bir bulgudur. Araştırma bulguları arasındaki farklılığın nedeni Can ve Kara (2010) tarafından da değinilen internet kafeye giden bireylerin %79'unun erkeklerden oluşması gösterilebilir. Yakın geçmişte internet kafelerin internet erişimi anlamında başlıca ortamlar arasında olduğu bilinmektedir. Türk toplumunun kültürel ve sosyal yaşamı dikkate alındığında bu ortamlara geçmişte erkeklerin daha fazla gittikleri, dolayısıyla da bağımlılık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Zaman içinde akıllı telefonlarla birlikte internet erişimi imkânlarının daha da kolaylaşması kadınların da internet bağımlılıklarında ciddi bir artışa neden olmuş olabilir. TÜİK (2017) cinsiyete göre internet kullanım oranları incelenmiş, erkeklerin %75.1, kadınların ise %58.7 oranında internete bağlantı sağladıkları belirlenmiştir. Bu oranlar cinsiyete dayalı kullanımın birbirine gittikçe yaklaştığını göstermektedir.

Araştırmada aile ilişkilerinin internet bağımlılığını yordayıcılık gücünün zayıf, yaklaşık %6'lık bir yordama gücünün olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde internet bağımlılığının aile ilişkileri üzerindeki etkisini araştıran sınırlı sayıda çalışmaya (Bayraktutan, 2005; Sarı, 2015) rastlanmıştır. Bayraktutan (2005) tarafından yapılan araştırmada aile içi ilişkilerin kopuk olduğu bir yapıda özellikle genç bireylerin internete daha çok yöneldiği, bazı özel durumların aile yerine internet ortamında tanışılan kişilerle paylaşıldığı, günlük internette geçirilen sürenin aile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Sahraee, Khosravi ve Yusefnejad (2011) tarafından yapılan araştırmada internetin hem aile bireylerini bir araya getirmesi gibi bir rolünün olduğunu, hem de aile bireylerinin birbirleriyle olan diyalogunu azalttığı vurgulanmaktadır. Bu duruma açıklık getirecek olursak, aile bireylerin birbirlerinden uzak yerlerde olduklarında internetle birlikte kullanılan uygulamaların anlık yazışma, görüntülü ve sesli konuşma imkânı sağlaması, aile ilişkilerine olumlu katkıda bulunacaktır. Öte yandan aynı çatı altında yaşayan bireylerin kopuk iletişimlerinden dolayı hissettikleri yalnızlığı, internet ortamında gidermeye çalışması aile ilişkilerini daha da kötüye götürebilecektir. Nitekim Bayraktutan (2005) tarafından yapılan araştırmada günümüz ailelerin büyük bir kısmının gündüz çalışan ebeveynlerden ve okulda geçiren çocuklardan oluşması nedeniyle, sadece uyumadan önce birkaç saat

birbirlerine zaman ayırabildikleri belirtilmektedir. Aile ilişkilerinde yaşanan değişmeler sonucu, ailenin birey üzerindeki etkileri azalmakla birlikte bazı eksiklikler meydana gelmiş, sosyalleşme araçlarının etkileri de değişmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen internetin en çok sosyal paylaşım amacıyla kullanıldığı bulgusu dikkate alındığında ebeveynler ile çocukların sosyal iletişim imkânlarının kısıtlı olduğunu söyleyebiliriz. Ayas ve Horzum (2013) bir grup öğrencinin aile internet tutumunu araştırdıkları çalışmalarında ailelerin önemli bir kısmının ihmalkâr internet tutumuna sahip olduğunu, ihmalkâr aile tutumunun internet bağımlılığı üzerinde önemli rolü olduğuna değinmiştir. Vondrácková ve Gabrhelík (2016) internet bağımlılığının önlenmesi noktasında sadece risk altındaki çocuk ve ergenlerin değil, aynı zamanda onların ebeveynleri, öğretmenleri, akranlarının da önleme müdahalelerin bir parçası olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak araştırmaya katılan bireylerin internet bağımlılık düzeylerinin düşük olduğu ve internet kullanım düzeylerinin aile ilişkilerini düşük bir oranda etkilediği görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen bağımsız değişkenler dışında kalan diğer belirleyici faktörleri de irdelemek amacıyla daha derinlemesine çalışmaların yapılması önerilmektedir. Daha büyük örneklerde yapılacak araştırmalar internet bağımlılığının tanınması ve aile ilişkileri üzerindeki etki düzeyini belirlemek adına önemli olacaktır.

Kaynakça

- Akdağ, M., Yılmaz, B.Ş., Özhan, U. & Şan, İ. (2014). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (İnönü Üniversitesi örneği). *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 73-96. doi: 10.17679/iuefd.98972
- Alaçam, H., Ateşçi, F.Ç., Şengül, A.C. & Tümkaya, S. (2015). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığının sigara ve alkol kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 383-388. doi: 10.5455/apd.172340
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5)*. American Psychiatric Pub.
- Arıkan, R. (2004). Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama. Ankara: Asil Yayın.
- Ayas, T. & Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet kullanımı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Arısoy, O. (2009). Internet addiction and its treatment. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.

- Bahrainian, S.A., Alizadeh, K.H., Raeisoon, M.R., Gorji, O.H. & Khazaei, A. (2014). Relationship of internet addiction with self-esteem and depression in university students. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 55, 86-89.
- Batıgün, A.D. & Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ve kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 1-10.
- Bayraktar, F. (2001). Ergenlik döneminde internet kullanımının rolü. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Bayraktutan, F. (2005). Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı. *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bat, M. & Kayacan, Ş. (2016). İnternet bağımlısı erişkinlerde sosyal medya oyunları üzerine vaka incelemesi: Candy Crush oyunu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(12), 20-46.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüneliş Matbaası.
- Can, Y. & Kara, B. (2010). İnternet Kafeye Devam Etme Alışkanlığı Bulunan Bireylerin Bir Alt Kültür Grubu Olarak İncelenmesi: Niğde Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 38-66.
- Cash, H., Rae, C.D., Steel, A.H. & Winkler, A. (2012). Internet addiction: A brief summary of research and practice. *Current Psychiatry Reviews*, 8, 292-298.
- Chou, W.J., Liu, T.L., Yang, P., Yen, C.F. & Hu, H.F. (2015). Multi-dimensional correlates of internet addictions symptoms in adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Psychiatry Research*, 225, 122-128.
- Çardak, M. (2013). Psychological well-being and internet addiction among university students. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 12(3), 134-141.
- Çalışma & Sosyal Politikalar Bakanlığı (ÇSGB). (2017). *İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı*. Erişim tarihi: 01.02.2018. Erişim linki: <https://www.csgb.gov.tr/media/6784/internetvesosyalmedya.pdf>
- Çiğdem, H. & Yazar, G. (2015). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin internet bağımlılıkları ve iyilik halleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5(1), 72-81.
- Ergin, A., Uzun, S.U. ve Bozkurt, A.İ. (2013). Tıp fakültesi öğrencilerinde internet bağımlılığı sıklığı ve etkileyen etmenler. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 6(3), 134-142.
- Ertekin, Y.H., Ertekin, H., Uludağ, A. & Tekin, M. (2016). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinde internet bağımlılığı: Çanakkale Örneği. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 20(2), 72-76. doi: 10.15511/tahd.16.21672
- Eijnden, M., Meerkerk, G., Vermulst, A., Spijkerman, R., & Engels, E. (2008). Online communication, compulsive internet use, and psychosocial well-being among adolescents: A longitudinal study. *Developmental psychology*, 44(3), 655.
- Gencer, H. (2017). Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.

- Günüç, S. (2009). İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kalaycı, Ş. (2006). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Kalaycı Ş. (Ed.). *Faktör analizi*. s.321-331. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, M. (2011). Internet addiction and psychopatology. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 10(1), 1453-148.
- Mak K.K.,Mphill, C.M.L.,Watanabe, H., Kim, D., Bahar, N., Ramos, M., Young, K.S., Ho, R.C.M., Aum, N.R. & Cheng, C. (2014). Epidemiology of internet behaviors and addiction among adolescents in six asian countries. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 17(11), 720-728.
- Nikolić, E.A., Zarić, D. & Nićiforović-Šurković, O. (2015). Prevalence of internet addiction among school children in Novi Sad. *Srp Arh Celok Lek.*, 143(11-12), 719-725.
- Alizadeh, O., Khosravi, Z. & Yusefhejad, M. (2011). The relationship of internet addiction with family functioning and mental health among Iranian students. *European Psychiatry*, 26(1), 18-22.
- Samson, J. & Keen, B. (2005). Internet addiction. <http://www.notmykid.org/ParentArticles/internet/> (Ocak 2006'da alınmıştır).
- Sarı, E., (2015). Sosyal medya ve internetin aile içi ilişkiler açısından değerlendirilmesi. Erişim Tarihi: 20.03.2017). Link: https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_14872.htm.
- Shaw, M. & Black, D.W. (2008). İnternet addiction: Definition, assessment, epidemiology and clinical management. *CNS Drugs*, 22(5), 353-365.
- Şahin, S., İbili, E. & Uluyol, Ç. (2017). Öğretmen adaylarında problem çözme eğilimi ve internet bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 1-21.
- Şahin, C., Atasoy, M. & Altun, M. (2016). Beden eğitimi öğretmen adaylarının yaşam bağlılığı ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(1), 111-121.
- Tuncer, M. (2007). Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Eğitim Teknolojisinin Öğrenen Sağlığına Etkileri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 20, 26-31.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2017). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. Erişim Tarihi:02.02.2018. Erişim linki: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862>
- Turan, R.T. (2015). Başkent üniversitesi öğrencilerinde internet bağımlılığı sıklığı ve ilişkili faktörler. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Volkow, N.D., Wang, G.J., Kollins, S.H., Wigal, T.L., Newcorn, J.H., Telang, F., ... Swanson, J.M. (2009).Evaluating dopamine reward pathway in ADHD: Clinical implications. *Journal of the American Medical Association*, 302,1084-1091.
- Vondrácková, P. & Gabrhelík, R. (2016). Prevention of internet addiction: A systematic review. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(4), 568-579.

- Weiss,M.D.,Baer,S.,Allan,B.A.,Saran,K. & Schibuk,H., (2011).The screens culture: impact on ADHD. *Attention Deficit and Hyperactivity Disorders*, 3,327–334.
- Yeşilay Derneği, (2017). Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitim programı. <https://www.yesilay.org.tr> (10 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.)
- Yılmaz, E., Şahin, Y.L., Haseski, H.İ. & Erol, O. (2014). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir ili örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 133-144.
- Yılmaz, H. (2007). *Örneklem büyüklüğünün saptanması ve istatistiksel testler*. Erişim tarihi: 01.02.2018. Erişim linki: http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_298.htm
- Yılmazsoy, B. & Kahraman, M. (2017). Uzaktan eğitim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 9-29.
- Young, K.S. (1999). *Internet addiction: symptom, evaluation, and treatment*. Erişim tarihi: 01.02.2018 Erişim linki: <http://netaddiction.com/articles/symptoms.pdf>
- Young, K.S. (1996). Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), 237-244.
- Yang, S., C. & Tung, C. (2004). Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Comput Hum.* 23:79-96
- Zorbaz, O. (2013). Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımının sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sakarya'daki Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Eğilimlerinin İncelenmesi

Hasan Hüseyin TAYLAN¹, Murat TOPAL², Tuncay AYAS³

Öz: Bu çalışmada Sakarya ilindeki lise öğrencilerinin dijital oyun oynama eğilimlerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma tarama modelinde yürütülmüş olup veri toplama aracı olarak demografik bilgileri, genel medya kullanım eğilimleri ve dijital oyun oynama eğilimlerini ölçen, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket formu kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Sakarya il merkezindeki düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzey profiline sahip üç liseden 302 lise öğrencisi oluşturmuştur. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin günlük dijital medya ve araçları kullanım oranları çoktan aza doğru şöyledir; cep telefonu (170 dk.), İnternet kullanma (162 dk.), sosyal medya kullanma (131 dk.), dijital oyun oynama (90 dk.), televizyon izleme (80 dk.). Öğrencilerin %54.4'ünün çevrimiçi ve %40.4'ünün çevrimdışı dijital oyun oynadığı, çoğunlukla cep telefonundan (%59.6) ve masaüstü bilgisayarlardan (%37.5) oyun oynadıkları görülmüştür. Öğrencilerin en çok tercih ettikleri dijital oyun türlerinin şiddet içerikli oyunlar olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak şiddet ve saldırganlık içeren dijital türleri tercih edenlerin oranı %44.7; savaş ve terör içerikli türleri tercih edenlerin oranı ise %31,5'tir. Bununla birlikte erkeklerin kızlara oranla hem dijital oyun oynama hem de şiddet içerikli dijital oyun oynama oranları daha yüksektir. Ayrıca akademik başarının artması ile birlikte dijital oyun oynama sürelerinde de azalma olduğu görülmektedir. Anne ya da babadan birinin vefat ettiği ailelerde bilgisayar oyunu oynamanın diğer aile türlerine göre daha

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, htaylan@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3968-7546>

² Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mtopal@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5270-426X>

³ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, tayas@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2613-5643>

düşük olduğu gözlenmiştir. Buna ilave olarak en düşük oyun oynama oranının aile gelir düzeyinin 1400TL ve altı olduğu grupta olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçları lise öğrencilerinin %70.2'inin günde en az 1 saat dijital oyun oynadığını ve %44.7'sinin şiddet içerikli dijital oyun tercih ettiklerini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital oyunlar, şiddet içerikli dijital oyunlar, lise öğrencisi, dijital oyun oynama alışkanlıkları

Investigation of Digital Game Playing Tendencies of High School Students in Sakarya Province

Abstract: This study was conducted in order to investigate the tendencies of playing digital games of high school students in Sakarya. The study was carried out in the survey model and a questionnaire developed by the researchers, which measures demographic information, general media usage tendencies and digital game playing tendencies, was used as data collection tool. The sample of the study consisted of 302 high school students from three provinces with low, medium and high socio-economic level profile in center of Sakarya province. According to the results, the daily usage rate of digital media and tools from high to low was like that; using mobile phone (170 min), using internet (162 min), using social media (131 min), playing digital games (90 min), watching TV (80 min). 54.4% of whom were online and 40.4% of whom were playing offline digital games. They mostly play digital games on mobile phones (59.6%) and desktop computers (37.5%). It was seen that the types of digital games most preferred by students were violent games. In addition, the proportion of those who prefer violent and aggressive digital types was 44.7%; the rate of those who prefer war and terrorism type was 31.5%. However, men were more likely to play both digital games and violent digital games than girls. Moreover, with the increase of academic achievement, it was seen that digital play time was also decreased. The rate of playing computer games was the lowest in families which a mother or father dies than others. It was also seen that the lowest rate of play is in the group with a family income level of 1400TL and below. The results of the study showed that 70.2% of high school students played digital games at least 1 hour a day and 44.7% preferred violent content digital games.

Keywords: Digital games, violent digital games, high school student, digital gaming habits.

Giriş

Oldukça büyük bir kitle tarafından bir eğlence aracı olarak kullanılan dijital oyunlar, bireylerin kendi istekleri ile oynadıkları, dış dünyadan bağımsız kendi kuralları olan ve eğlence unsurları içeren dijital ortamlardır (Garris, Ahlers ve Driskell, 2002). Masaüstü ve dizüstü bilgisayar, oyun konsolu, mobil telefon, tablet, Playstation, Xbox vb. teknolojik platformlar aracılığıyla oynanan dijital oyunlar özellikle çocuk ve gençler tarafından yaygın biçimde tercih edildiği bilinmektedir (WEB1). Ülkemizde dijital oyun sektörünün her yıl belirli oranda büyümesi (WEB2) ve büyük spor kulüplerinin elektronik spor ligi (e-spor) takımlarını kurmaları bunun birer göstergesidir (WEB3, WEB4). Dijital oyunların en çok tercih edilen türlerinden olan şiddet içerikli dijital oyunlar, kullanıcılarının çoğunluğu olan çocuk ve gençlerde fiziksel, ruhsal ve sosyal birçok probleme neden olabilmektedir (Büker ve Uludağ, 2010).

Alanyazında, dijital oyunların gençler tarafından farklı sıklıkta oynandığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Fromme (2003) yapmış olduğu çalışmada da araştırmaya katılan gençlerin çoğu düzenli olarak ya da en azından günlük olarak oyun oynadığını göstermiştir. Hemen hemen her yaş grubundaki bireyler sanal ortamda oyun oynamasına rağmen oyun oynama yaşı giderek düşmektedir (Irmak, 2014). King, Delfabbro ve Griffiths (2013) yapmış oldukları çalışmada tipik oyun bağımlılarının 25-30 yaşlarında olduğunu bunun yanında oyunların 8-15 yaş arasındaki çocuklar arasında da oldukça popüler olduğunu belirtmiştir. Rideout ve diğerlerinin 18 yaşın altındaki bireylerle yapmış olduğu çalışmada günlük en fazla oyun oynayan grubun 8-10 yaş arası bireyler olduğu görülmüştür (Akt. Greenberg vd., 2010).

Oyun oynama ve oyun tercihlerinde cinsiyet önemli bir değişken olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir. Sherry, Holmstrom, Binns, Greenberg and Lachlan'ın (2003) çalışmasında erkekler kadınlara göre daha fazla oyun oynadıkları ve erkeklerin dövüş, shooter, spor, FRP, aksiyon/serüven oyun türlerini tercih ederken; kadınların klasik oyun tahtası, oyun kâğıdı/zar, bilgi yarışması ve bulmaca oyun türlerini tercih ettiklerini göstermektedir. Pala ve Erdem (2011) de üniversite öğrencileri ile birlikte yaptığı bir araştırmada cinsiyetle oyun tercihi arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Çalışma sonucuna göre

erkeklerin gerçek ve tüm zamanlı oyunları birbirine yakın oranlarda tercih ederken, kızların gerçek zamanlı oyunları tüm zamanlı oyunlara tercih ettikleri görülmüştür (Pala ve Erdem, 2011). Yengin (2012) de cinsiyet, yaş, eğitim ile dijital oyunlardaki şiddet kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında erkeklerin kızlara göre; 25-36 yaş arasındakilerin, 13-24 yaş arasındakilere göre daha fazla şiddet içerikli dijital oyun oynadığını bulmuş; ancak eğitim ile dijital oyun oynama arasında ise bir ilişki (fark) bulunamamıştır. Vollmer, Randler, Horzum ve Ayas (2014) ergenlerdeki bilgisayar oyun bağımlılığı ile cinsiyet, yaş, kronotip, kişilik yapıları ve bilgisayar oyunu oynama süresi değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda gececi tipler, genç ergenler ve erkeklerin daha uzun süre oyun oynadıkları görülmüştür.

Sınıf değişkeninin oyun oynama ve oyun bağımlılığı üzerindeki etkisine yönelik yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Şahin ve Tuğrul (2012) 4. ve 5. sınıf öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada 5. Sınıfa giden öğrencilerin 4.sınıfa giden öğrencilerden daha fazla oyun oynadıkları belirlenmiştir. Horzum (2011) 3, 4 ve 5. sınıflarla yapmış olduğu çalışmada 4. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflardan daha fazla oyun oynadığını ve oyunu bırakamadıklarını belirtmiştir. Çakır, Ayas ve Horzum, (2011) yaptıkları çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre İnternet ve bilgisayar oyun bağımlılığı açısından anlamlı farklılık olmadığı bulmuştur. Bunlara ilave olarak, bireyler oyunları arkadaşlarıyla birlikte oynayabildiği gibi tek başına da oynamayı tercih edebilmektedirler. Griffiths ve Hunt (1995) evde tek başına oyun oynayanların daha fazla oyunlara zaman harcadıkları ve daha fazla oyun bağımlısı olduklarını belirlemiştir. Ayrıca Griffiths, Davies ve Cappell (2004) yürüttükleri çalışmada birlikte oyun oynayanların oranının tek başına oyun oynayanlardan daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim en popüler çok oyunculu oyunlardan biri olan World of Warcraft oyununun 2015 yılında dünya genelinde 5.5 milyon aktif oyuncusu olduğu belirtilmektedir (WEB5). Ancak, Durdu, Hotomaroğlu ve Çağiltay (2005) ise üniversite öğrencilerinin tek kullanıcı oyunları tercih ettiklerini belirtmektedirler. Yapılan çalışmalar incelendiğinde oyun oynama şekliyle farklı sonuçların olabildiği görülmektedir.

Günümüz dünyasında hızla yaygınlaşan dijital oyunlar beraberinde biyolojik, fiziksel, psikolojik ve akademik açıdan pek çok olumsuzlukları getirdikleri görülmektedir. Brunborg, Mentzoni ve Frøyland (2014) 1928 Norveçli ergenle yaptıkları çalışmada oyun bağımlılığı depresyon, düşük akademik başarı ve davranış problemleri ile ilişkili bulunurken oyunlarda harcanan zamanın olumsuz sonuçlarla ilişkisi bulunmamıştır. Bilgisayar oyun bağımlılığının bireyleri saldırganca davranışlara yöneltebileceği (Hartmann, 2007); kaygı ve endişeye neden olabileceği (Schulte-Markwort, 2005) yapılan çalışmalar sonucunda görülmüştür. Starcevic ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada oyun bağımlılık düzeyleri yüksek olanların normal oyun oynayan bireylere göre Belirti Tarama Listesi 90 (SCL-90)'ın tüm alt psikopatoloji ölçeklerinden (Somatizasyon, Obsesyon, Kişilerarası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke, Fobik, Paranoid ve Psikotik) daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Yapılan çalışmalarda oyun bağımlılığının birçok olumsuzluklara neden olduğunu göstermektedir. En önemli problemlerden biri de özellikle şiddet içerikli dijital oyun oynayan çocuklarda ortaya çıkan saldırganlık, duyarsızlaşma, mağdur olma korkusu, acımasız ve tehlikeli dünya algısıdır (Potter, 1999; Morgan, 2002: 12; Signorielli, 2005).

Dijital oyunların alan yazında belirtilen bu olumsuz yönleri dikkate alınarak, bu çalışmada toplumda özellikle çocuk ve gençler arasında yaygın olarak oynanan ve çoğunluğu şiddet içerikli olan dijital oyunların, oynanma eğilimlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu inceleme için Sakarya ilindeki lise öğrencilerinin sahip oldukları sosyo-demografik niteliklerin, dijital oyun oynama eğilimlerinin incelenmesi ve öğrencilerin dijital oyun oynama eğilimlerinin demografik değişkenlerle karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama eğilimlerinin araştırıldığı bu çalışma, belirlenmiş bir kitleden veri toplayarak kitlenin özelliklerini ortaya koymaya yöneliktir. Bu nedenle araştırmanın modeli tarama modeli olarak belirlenmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni, Sakarya ilinde öğrenim gören lise öğrencileridir. Örneklem, Sakarya il merkezinde yer alan tüm lise ulaşmanın zor olması nedeniyle il merkezinde yer alan Serdivan, Erenler ve Adapazarı ilçelerinden düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzey profiline sahip üç liseden rastgele seçim yapılarak ulaşılan 302 öğrencidir. Örneklemle ilgili betimsel istatistikler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemle ilgili betimsel istatistikler

Cinsiyet	n	%
Kız	160	53.0
Erkek	142	47.0
Yaş	n	%
14-15 yaş	79	26.1
16-17 yaş	154	51.0
18 ve üzeri yaş	69	22.9
Aile gelir durumu	n	%
Asgari ücret	25	9.9
1500 – 3000 TL	163	63.5
3000 TL ve üzeri	68	26.6
Okul Türü	n	%
Ali Dilmen Anadolu Lisesi	110	36.4
Şen Piliç Meslek Lisesi	98	32.5
Halit Evin İmam Hatip Lisesi	94	31.1
Sınıf Düzeyi	n	%
1. sınıf	76	25.2
2. sınıf	75	24.8

3. sınıf	78	25.8
4. sınıf	73	24.2

Verilerin Toplama Aracı

Bu araştırmada Sakarya ilindeki lise öğrencilerinin demografik bilgilerini, aile yapılarını, genel medya kullanım eğilimleri ve dijital oyun oynama eğilimlerini belirlemeyi amaçlayan bir anket formu uygulanmıştır. Anket araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Verilerin Toplaması ve Analizi

Lise öğrencilerine hazırlanan anket formu, yüz yüze olacak şekilde araştırmacılar tarafından ilgili okullarda uygulanmıştır. Veriler, betimleyici istatistikler ve ki-kare istatistik tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ki-kare istatistiğinin tercih edilmesinin nedeni kategorik olan değişkenlerin arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının incelenmesidir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin genel demografik verileri, medya kullanım eğilimleri, dijital oyun oynama alışkanlıkları gibi betimsel istatistiklerinin yanında; öğrencilerin demografik özellikleri ile dijital oyun alışkanlıklarının karşılaştırılmasına ait ki-kare analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Öğrencilerin Genel Özellikleri

Tablo 2. Öğrencilerin aile yapıları ile ilgili bilgiler

Aile yapısı	n	%	Hane halkı genişliği	n	%
Çekirdek aile	245	81.1	1-3 kişilik hane	37	11.4
Geniş aile	42	13.9	4-6 kişilik hane	236	79.6
Parçalanmış aile	15	5.0	7 ve üzeri kişilik hane	27	9.0

Aile durumu	n	%
Aynı evde birlikte yaşıyor	279	92.4
Boşanmış ya da ayrı yaşıyor	18	6.0
Anne babadan biri vefat	5	1.7

Tablo 2'de yer alan sonuçlara göre öğrencilerin aile yapılarının büyük oranda çekirdek aile ve aynı evde birlikte yaşayan aile yapısı olduğu görülmektedir. Hane halkı genişliğinde ise 4-6 kişilik aile yapısının çoğunlukta olduğu gözlenmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin psiko-sosyal durumları

	Hiç	Bir kez	İki kez	Üç kez ve daha fazla
Evden kaçmak	85.8	5.6	3.3	5.3
Kendime zarar verme	79.1	10.9	1.7	8.3
Başkasına zarar verme	67.5	10.3	3.6	18.5
İntihara teşebbüs	90.7	5.0	1.3	3.0
Okuldan kaçmak	20.5	14.9	11.3	53.3
Disiplin soruşturması	82.5	10.3	4.6	2.6

Öğrencilerin psiko-sosyal durumlarına bakıldığında öğrencilerin yarıdan fazlasının üç kez ya da daha fazla okuldan kaçma davranışı gösterdiği ve öğrencilerde sıklık oranı en fazla gözlenen olumsuz davranışın bu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte başkasına zarar verme davranışının da öğrenciler arasında görülme sıklığı azımsanmayacak seviyededir. Öğrencilerde en az gözlenen olumsuz davranışın ise intihara teşebbüs olduğu gözlenmiştir.

Öğrencilerin Medya Kullanım Eğilimleri

Tablo 4. Öğrencilerin medya kullanım eğilimleri

Medyalar	n	Süre (günlük dk.)
Cep telefonu kullanma (konuşma, oyun, İnternet vb. dâhil)	302	170
İnternet kullanma	302	163
Çevrimiçi (online) - çevrimdışı (offline) oyun oynama	302	151
Sosyal medya kullanma (Facebook, Twitter, Youtube vb.)	302	134
Televizyon izleme	302	80

Öğrencilerin medya kullanım eğilimleri içinde en sık görülen eylemin konuşma, oyun oynama veya İnternet kullanma amaçlı cep telefonu kullanımı olduğu görülmektedir. Bu eylemleri İnternet kullanma ve çevrimiçi ya da çevrimdışı oyun oynama takip etmektedir.

Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Alışkanlıkları

Tablo 5. Dijital Oyun Oynama / Oynamama ve Çevrimiçi (online) ya da çevrimdışı (offline) oyun oynama araçları

Süre	n	%	Araçlar	n	%
Oynamıyor	90	29.8	Cep telefonu	180	59.6
1 saat	113	37.4	Masaüstü ve/veya dizüstü Bilgisayar	112	37.1
2-4 saat	77	25.5	Tablet	58	19.2
5 saat ve üzeri	22	7.3	Playstation	52	17.2
			Xbox	8	2.6

Tablo 5’de yer alan analiz sonuçlarına göre öğrencilerin oyun oynamak için en çok tercih ettiği araç cep telefonu olarak görünmektedir. Öğrencilerin %70.2’si günde en az bir saat dijital oyun oynamaktadır.

Tablo 6. Bağlantı ve oyuncu türüne göre oyun oynama tercihleri

Bağlantı türü	n	%	Oyuncu türü	n	%
Çevrimiçi oyunlar (Kurulum ve İnternet bağlantısı gerektiren)	137	45.4	Tek oyunculu oyun (single play)	110	36.4
Çevrimdışı oyunlar (İnternet bağlantısı gerektirmeyen)	122	40.4	Çok oyunculu oyun (multi play)	133	44.0
Web tarayıcı ile oynanan (browser) oyunları	32	10.6			

Tablo 6’da yer alan analiz sonuçlarına göre çevrimiçi ve çevrimdışı dijital oyun oynama alışkanlıkları ile oyun türüne göre tek oyunculu ya da çok oyunculu dijital oyun oynama alışkanlıkları arasında ciddi bir fark yoktur.

Tablo 7. Öğrencilerin dijital oyun oynadıkları yer ve oyun türü tercihleri

Yer	n	%	Oyun türü	n	%
Evden	183	60.6	Aksiyon / Macera	152	50.3
İnternet Kafe	24	7.9	Spor / Yarış	105	34.8
Dışarıda	17	5.6	Strateji	99	32.8

Okulda	14	4.6	Bulmaca / Zekâ	78	25.8
			Dövüş	76	25.2
			Simülasyon	64	21.2

Tablo 7'de yer alan bulgulara göre öğrencilerin en çok evden oyun oynadıkları ve öğrencilerin yarısının en çok şiddet içeren oyun türlerinden biri olan aksiyon / macera türündeki oyunları oynadıkları görülmektedir.

Tablo 8. Dijital oyun içerik tercihi ve şiddet içerikli oyun oynama durumu

Şiddet içerikli oyun oynama/oynamama durumu	n	%	Oyun içerikleri	n	%
Şiddet içerikli dijital oyun oynamıyor	167	55.3	Şiddet/aksiyon ve saldırganlık içerikli türler	135	44.7
Şiddet içerikli dijital oyun oynuyor	135	44.7	Aşk/duygusallık/aile	25	8.3
			Komedi/mizah/güldürü	43	14.2
			Eğlence/müzik	67	22.2
			Kültür/sanat/bilgi/haber	50	16.6
			Savaş ve terör	95	31.5
			Spor/yarış/av	117	38.7

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin şiddet içerikli oyun oynama ve oynamama durumları arasında ciddi bir fark yoktur. Öğrencilerin yarıya yakını şiddet içerikli oyun oynamaktadır. En az tercih edilen oyun içeriği aşk/duygusallık/aile türü olarak görünmektedir.

Tablo 9. Öğrencilerin oynamayı tercih ettiği dijital oyunların isimleri

Dijital oyunlar	n	%
GTA Serisi	118	39,1
Pes Serisi	115	38,1
Need for Speed Serisi	91	30,1
CS Serisi	88	29,1
Mine Craft	87	28,8
FIFA Serisi	85	28,1
Call of Duty Serisi	83	27,5
Clash of Clans	76	25,2

Wolf Team	74	24,5
League of Legends	54	17,9
Metin 2	53	17,5
Assasin's Creed Serisi	53	17,5
Battlefield Serisi	52	17,2
Far Cry Serisi	50	16,6
Street Fighter Serisi	31	10,3
Knight Online	29	9,6
Age of Empires Serisi	23	7,6
Silkroad Online	22	7,3
İkariam	17	5,6
Dota 2	14	4,6
OGame	9	3,0

Öğrencilerin tercih ettiği dijital oyunlara ait bulgulara bakıldığında ilk sıralarda ağırlıklı olarak aksiyon/macera (GTA ve CS serileri) ile spor/yarış (Need for speed ve PES serileri) türlerinin yer aldığı görülmektedir. En az tercih edilen oyunlar ise strateji türleridir (OGame ve Dota2).

Öğrencilerin Demografik Özellikleri ile Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Karşılaştırmaları

Tablo 10. Demografik özellikler ile dijital oyun oynama sürelerinin karşılaştırması

	Oynamıyor	1 saat	2-4 saat	5 saat üzeri	Ki-kare değerleri
Cinsiyet					
Kız	%48.1	%35.0	%13.1	%3.8	$x^2=65,133$ $sd=3$ $p=,000$
Erkek	%9.2	%40.1	%39.4	%11.3	
Yaş					
15 yaş ve altı	%32.9	%38.0	%17.7	%11.4	$x^2=6,258$ $sd=6$ $p=,395$
16-17 yaş	%28.6	%36.4	%29.9	%5.2	
18 yaş ve üstü	%29.0	%39.1	%24.6	%7.2	
Gelir					
1400 TL ve altı	%40.0	%40.0	%16.0	%4.0	$x^2=10,781$ $sd=9$ $p=,291$
1400-3000 TL	%26.4	%39.3	%25.2	%9.2	
3000-5000 TL	%28.8	%30.5	%35.6	%5.1	
5000 TL ve üzeri	%55.6	%11.1	%22.2	%11.1	
Ebeveyn durumu					
Aynı evde birlikte yaşıyor	%29.7	%38.4	%26.2	%5.7	$x^2=14,182$ $sd=6$

Boşanmış ya da ayrı yaşıyor	%27.8	%27.8	%16.7	%27.8	$p=,028$
Anne babadan biri vefat	%40.0	%20.0	%20.0	%20.0	

Tablo 10'da yer alan bulgulara göre erkeklerin dijital oyun için harcadıkları zamanın kızlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Ki-kare testi sonucu da bu farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Yaş ve aile gelir durumuna göre öğrencilerin dijital oyunlara ayırdıkları zaman arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak ebeveyn durumuna göre öğrencilerin dijital oyunlara ayırdıkları zaman açısından anlamlı farklılık vardır. En az vakit ayıran grup anne ya da babadan birinin hayatta olmadığı grup olarak görülmekte olup en çok vakit ayıran grubun boşanmış ya da ayrı yaşayan ebeveynlerin olduğu grup olarak görünmektedir.

Tablo 11. Demografik özellikler ile şiddet içerikli dijital oyun oynayıp oynamama durumları ile ilgili öğrencilerin yanıtlarının karşılaştırması

	Oynamıyor	Oynuyor	Ki-kare değerleri
Cinsiyet			
Kız	%80.6	%19.4	$x^2=88,302$ $sd=1$ $p=,000$
Erkek	%26.8	%73.2	
Yaş			
15 yaş ve altı	%62.0	%38.0	$x^2=3,669$ $sd=2$ $p=,160$
16-17 yaş	%50.0	%50.0	
18 yaş üstü	%59.4	%40.6	
Gelir			
1400 TL ve altı	%68.0	%32.0	$x^2=7,499$ $sd=3$ $p=,058$
1400-3000 TL	%52.8	%47.2	
3000-5000 TL	%47.5	%52.5	
5000 TL ve üzeri	%88.9	%11.1	
Ebeveyn durumu			
Aynı evde birlikte yaşıyor	%55.6	%44.4	$x^2=,257$ $sd=2$ $p=,880$
Boşanmış ya da ayrı yaşıyor	%50.0	%50.0	
Anne babadan biri vefat	%60.0	%40.0	
Akademik başarı			
Düşük başarı	%22.2	%77.8	$x^2=,27,011$ $sd=3$ $p=,000$
Orta başarı	%35.8	%64.2	
Başarılı	%55.6	%44.4	
Çok başarılı	%74.4	%25.6	

Tablo 11’de yer alan bulgular incelendiğinde erkek öğrencilerin kızlara oranla daha fazla şiddet içerikli dijital oyun oynadığı ve ki-kare testi istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Yaş, aile gelir durumu ve ebeveyn durumları açısından ki-kare testi anlamlı farklılık göstermemiştir. Son olarak öğrencilerin akademik başarıları ile şiddet içerikli oyun oynama arasında ki-kare testinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Analiz sonuçları akademik olarak başarılı öğrencilerde şiddet içerikli oyun oynama oranının daha az olduğunu göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

İnternet ve dijital teknolojileri günümüz bireyleri ve gelecek nesiller için daima var olacaktır (Steinkuehler, 2008). Dijital oyunlarda bu unsurlardan birisidir. Bu oyunların olumlu ve olumsuz yönleri hakkında bilgi edinmek ve farkındalık sahibi olmak 21. yüzyıl bireyleri için gittikçe hissedilen bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu çalışmada dijital oyunların alan yazında belirtilen bu olumsuz yönleri dikkate alınarak, şiddet içerikli olan dijital oyunların oynanma eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir.

Elde edilen verilere göre, lise öğrencileri en çok sırasıyla cep telefonu (170 dk.), İnternet (162 dk.) ve sosyal medya (131 dk.) kullanmakta; dijital oyun oynamakta (151dk.) ve televizyon izlemektedir (80 dk.). Ayrıca öğrencilerin %70.2’si günde en az bir saat dijital oyun oynadıklarını ifade etmiştir. Alanyazında var olan çalışmalar benzer kullanım oranının okul öncesi çocuklarda da var olduğunu ortaya koymaktadır (Akçay ve Özcebe, 2012). Diğer yandan öğrencilerin %54.4’ünün çevrimiçi ve %40.4’ünün çevrimdışı dijital oyun oynadığı ve çoğunlukla cep telefonundan oyun oynamayı (%59.6) tercih ettikleri görülmektedir. Yanıtlara göre masaüstü bilgisayarlardan oynama oranı %37.5 olmasına rağmen, tercih edilen dijital oyunların neredeyse tamamının masaüstü ve oyun konsollarında çok oldukları arasındadır (GTA-%39.1), PES Serisi - %38.1, Need for speed serisi - %30.1 ve CS serisi - %29.1). Bunlara ilave olarak öğrencilerin en çok tercih ettiği oyun temaları aksiyon/macera (%50.3) ve spor/yarış (34.8) türüdür. Bu bulgular Durdu, Tüfekçi ve Çağiltay’ın (2005) bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Gençlerin en çok tercih ettikleri dijital oyunlar, şiddet içerikli oyunlardır. Öğrencilerin %44.7'si şiddet içerikli dijital oyun oynadığını ifade etmektedir. Yine şiddet içerikli bir içerik olan savaş ve terör içerikli türleri tercih edenlerin oranı ise %31.5'tir. Ayrıca, ki-kare testi sonuçlarına göre; erkeklerin %90'ı kızların ise %52'sinin dijital oyun oynadığı ($p<0,05$), erkeklerin, kızlardan daha fazla şiddet içerikli dijital oyun oynadığı görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgular Lucas ve Sherry (2004); Pala ve Erdem (2011) ile Yengin (2012) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu bulgulara ilave olarak yine ki-kare testi sonuçlarına dayanarak, akademik başarının yüksek olduğu öğrencilerde şiddet içerikli dijital oyun oynama oranının düşük; akademik başarının düşük olduğu öğrencilerde ise şiddet içerikli dijital oyun oynama oranları yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Bu bulgular ilköğretim kademesinde (Çakır, 2013; Gentile, Lynch, Linder ve Walsh, 2004; Gentile, Choo, Liao, Sim, Li, Fung ve Khoo, 2011) ve ortaöğretim-lise kademesinde (Smyth, 2007; Gentile, 2009) yapılan bazı çalışmalarla benzerdir. Son olarak anne yada babadan birinin vefat ettiği ailelerde bilgisayar oyunu oynamanın diğer aile türlerine göre (anne baba hayatta ve beraber, anne-baba boşanmış yada ayrı yaşıyor) daha düşük olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni vefat eden aile ferдин sorumluluklarının paylaşılmasında çocuklarda görev düşüyor olması olabillir. Nitekim bulgular en düşük oyun oynama oranının aile gelir düzeyinin 1400 TL ve altı olduğu grupta olduğu görülmüştür.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda öğrencileri şiddet içerikli ya da şiddet içerikli olmayan dijital oyun oynamaya ait nedenleri ortaya için daha küçük gruplarla derinlemesine nitel çalışmalar yapılabilir. Ayrıca benzer çalışmalar bireylerin kişilik özellikleri, aile türleri (baskıcı ya da demokratik), oyun ve İnternet bağımlılığı gibi özellikler dikkate alınarak daha geniş kitlelerde yapılabilir. Bunların dışında öğrencilerin şiddet içerikli ya da şiddet içerikli olmayan dijital oyun oynama durumlarını ortaya koyabilecek, bu durumlarına neden olabilecek muhtemel değişkenleri araştırmaya yardımcı olabilecek ölçme araçları ya da yöntemleri üzerinde çalışılabilir.

Kaynakça

- Akçay, D. & Özcebe, H. (2012). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2), 66-71.
- Brunborg, G., Mentzoni, R. & Frøyland, L. (2014). Is video gaming, or video game addiction, associated with depression, academic achievement, heavy episodic drinking, or conduct problems? *Journal of behavioral addictions*, 3(1), 27-32.
- Büker, H. & Uludağ, Ş. (2010). Şiddet içerikli video oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri: Saldırganlık, şiddet ve suça dair bir değerlendirme. *Adli Bilimler Dergisi*, 9(4), 54-75.
- Çakır, H. (2013). Bilgisayar oyunlarına ilişkin ailelerin yaklaşımı ve öğrenci üzerindeki etkilerin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 138-150
- Çakır, Ö., Ayas, T. & Horzum, M.B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 95-117.
- Durdu, P., Hotamaroğlu, A. & Çağıltay, K. (2004). Türkiye'deki Öğrencilerin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıkları ve Oyun Tercihleri: ODTÜ ve Gazi Üniversitesi öğrencileri arası bir karşılaştırma. Bilişim Teknolojileri ışığında Eğitim-2004. 97-101. <http://www.gamestudies.org/0301/fromme/> adresinden erişilmiştir.
- Fromme, J. (2003). Computer games as a part of children's culture. *Game studies*, 3(1), 49-62.
- Gentile, D. (2009). Pathological video-game use among youth ages 8 to 18: a national study. *Psychological science*, 20(5), 594-602.
- Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D. & Khoo, A. (2011). Pathological video game use among youths: a two-year longitudinal study. *Pediatrics*. <https://open-access.imh.com.sg/bitstream/123456789/4543/1/Pathological%20Video%20Game%20Use%20among%20Youth%20A%20Two-Year%20Longitudinal%20Study.pdf> adresinden 9.10.2017 de erişilmiştir.
- Gentile, D. A., Lynch, P. J., Linder, J. R. & Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of adolescence*, 27(1), 5-22.
- Griffiths, M. D. & Hunt, N. (1995). Computer game playing in adolescence: Prevalence and demographic indicators. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 5, 189-193.
- Griffiths, M. D., Davies, M. N. O. & Chappell, D. (2004). Demographic Factors and Playing Variables in Online Computer Gaming. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(4), 479-487.
- Hartmann, T. (2007). Wie gefährlich sind Spiele. Machen Computerspielegewalttätig? Zum kommunikationswissenschaftlichen und medienpsychologischen Forschungsstand. http://www.spielbar.de/neu/pcontent/uploads/2008/08/hartmann_machen_computerspiele_gewaltaetig.pdf (E.T: 15.01.2012).
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36, 159, 56,68.

- Irmak, A.Y. (2014). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Davranışlarının Sağlık Davranışı Etkileşim Modeline Göre İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD. Doktora Tezi. İstanbul.
- King, D. L., Delfabbro, P. H. & Griffiths, M. D. (2013). Video game addiction. In P. Miller, (Ed), *Principles of addiction: Comprehensive addictive behaviours and disorders* (pp. 819-825). San Diego: Academic Press.
- Lucas, K. & Sherry, J. L. (2004). Sex differences in video game play: A communication-based explanation. *Communication research*, 31(5), 499-523.
- Pala F. K. & Erdem, M. (2011). Dijital oyun tercihi ve oyun tercih nedeni ile Cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenme stili arasındaki ilişkiler üzerine bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 53-71.
- Şahin, C., & Tuğrul, V. M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 115-130.
- Schulte-Markwort, M. (2005). Kinder und Computer. In: Wiener Klinische Wochenschrift. 117(5-6), 173- 175.
- Sherry, J. L., Holmstrom, A., Binns, R., Greenberg, B. S. & Lachlan, K. (2003), "Gender and Electronic Game Play", *Information Communication and society*.
<http://web.dcs.purdue.edu/~Sherryj/Videogames/VG&Gender.Pdf>
- Sherry, J., Lachlan, K., Lucas, K. & Holmstrom, A. (2010). Orientations to video games among gender and age groups. *Simulation & Gaming*, 41(2), 238-259.
- Smyth, J. M. (2007). Beyond self-selection in video game play: An experimental examination of the consequences of massively multiplayer online role-playing game play. *CyberPsychology & Behavior*, 10(5), 717-721.
- Starcevic V, Berle D, Porter G & ark. (2011) Problem video game use and dimensions of psychopathology. *Int J Ment Health Addict* 9, 248-256.
- Vollmer, C., Randler, C., Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Computer game addiction in adolescents and its relationship to chronotype and personality. *SAGE Open*, 4(1), 2158244013518054.
- WEB1, Dijital Oyunlar için Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu
<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5a1e9f6c290eac9280412932/%C3%87a1%C4%B1%C5%9Ftay%20Raporu.pdf>
- WEB2, <http://www.milliyet.com.tr/-turk-oyun-pazari-istah-kabartiyor-/pazar/haber-detay/31.01.2016/2186900/default.htm>
- WEB3, <https://www.cnnturk.com/teknoloji/galatasaray-e-spor-takimi-kuruldu>
- WEB4, <https://www.redbull.com/tr-tr/fenerbahce-espor-1907-kuruldu>
- WEB5, Statista, Number of World of Warcraft (WoW) subscribers,
<https://www.statista.com/statistics/276601/number-of-world-of-warcraft-subscribers-by-quarter/>
- Yengin, H. (2012). *Dijital oyunlarda şiddet*. İstanbul: Beta.